

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«На правах рукопису»

УДК _____

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ П.В.Кутуєв

« ____ » _____ 20__ р.

Магістерська дисертація

на здобуття ступеня магістра

зі спеціальності 054 «Соціологія»

на тему: «Волонтерська діяльність у зоні збройного конфлікту як форма соціальної активності громадян»

Виконала:

Студентка II курсу, групи СЛ-72мп

Василенко Марина Едуардівна

Науковий керівник:

доцент кафедри соціології,

к. філос. н., доцент

Коломієць Т.В.

Рецензент:

Доцент кафедри теорії та практики управління,

к. н. з держ. упр. доцент

Цимбаленко Я.В.

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань.

Студент (-ка) _____

Київ – 2018 року

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) за освітньо-професійною програмою
Спеціальність – 054 «Соціологія» «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ П.В.Кутуєв
«___» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на магістерську дисертацію студенту
Василенко Марині Едуардівні

1. Тема дисертації: «Волонтерська діяльність у зоні збройного конфлікту як форма соціальної активності громадян»; науковий керівник дисертації Коломієць Тетяна Володимирівна, доцент кафедри соціології, к. філос. н, затверджені наказом по університету від «07» листопада 2018р. №4101-с
2. Термін подання студентом дисертації 07 грудня 2018 р.
3. Об'єкт дослідження: волонтерська діяльність.
4. Предмет дослідження: волонтерська діяльність у зоні збройного конфлікту як форма соціальної активності громадян.
5. Перелік завдань, які потрібно розробити: обґрунтувати поняття: «соціальна активність»; «громадянська участь»; «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська організація»; визначити теоретичні аспекти волонтерського руху в Україні; структурувати історичний розвиток волонтерського руху в Україні; проаналізувати особливості волонтерської діяльності в Україні; визначити види, форми та класифікацію волонтерського руху в Україні; розглянути процеси формування волонтерської ідентичності та мотиваційні компоненти поведінки волонтерів; проаналізувати правове регулювання волонтерської діяльності в Україні; провести якісне дослідження волонтерської діяльності в Україні; проаналізувати проведене фокус-групове інтерв'ю та надати висновки.
6. Орієнтовний перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: 4 таблиці, 3 рисунки.
7. Орієнтовний перелік публікацій
8. Дата видачі завдання 28.09.2018

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Термін виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Визначення напрямку дослідження	Грудень 2017	

2.	Формування джерельної бази дослідження	Січень - лютий 2018	
3.	Складання розгорнутого плану	Лютий 2018	
4.	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Березень – травень 2018	
5.	Підготовка і написання I розділу дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження волонтерства як форми соціальної активності»	Травень – липень 2018	
6.	Написання II розділу «Особливості волонтерства в зоні збройного конфлікту в Україні»	Липень – вересень 2018	
7.	Підготовка програми та інструментарію дослідження	Вересень – жовтень 2018	
8.	Проведення дослідження та аналіз зібраних даних	Жовтень 2018	
9.	Написання III розділу «Емпіричний аналіз особливостей волонтерської діяльності в зоні збройного конфлікту в Україні», висновків та коригування списку літератури.	Жовтень – листопад 2018	
10.	Підготовка реферату магістерської дисертації	Листопад 2018	
11.	Передача магістерської дисертації на кафедру	Грудень 2018	

Студент   М.Е.Василенко

Науковий керівник дисертації   Т.В.Коломієць

АНОТАЦІЯ

Василенко Марина Едуардівна, «Волонтерська діяльність в умовах збройного конфлікту як форма соціальної активності громадян». — На правах рукопису.

Магістерська дисертація за спеціальністю 054 – Соціологія. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2018. – 76с., список джерел з 61 найменувань

У дисертації висвітлено трактування сутності соціальної активності громадян. В роботі концептуалізовані поняття «волонтер», «волонтерська діяльність», «громадянська участь», «волонтерський рух», «волонтерська організація», «благодійництво», «благодійна організація», «громадське об'єднання»; структуровано розвиток волонтерського руху в Україні; визначено мотивації, функції, завдання та форми діяльності волонтерів в зоні збройного конфлікту в Україні за допомогою аналізу літератури та фокус-групового дослідження; визначено класифікацію волонтерів.

Ключові слова: соціальна активність, громадянська участь, волонтер, волонтерська діяльність, волонтерство, волонтерський рух, волонтерська організація, благодійна організація, громадське об'єднання.

SUMMARY

Vasilenko Marina Eduardivna, "Volunteer activity in conditions of armed conflict as a form of socially active citizens". - On the rights of the manuscript.

Master's dissertation on the specialty 054 - Sociology. -

National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after Igor Sikorsky", Department of Sociology. - Kiev, 2018. - 76s., List of sources from 61 titles

The dissertation covers the interpretation of the essence of social activity citizens'. The concepts of "volunteer", "volunteer activity", "civic participation", "volunteer movement", "volunteer organization", "charity", "charitable organization", "public association" are conceptualized in this dissertation; structured development of the volunteer movement in Ukraine; the motivation, functions, tasks and forms of activity of volunteers in the zone of armed conflict in Ukraine were determined by means of analysis of literature and focus group; the classification of volunteers was done.

Key words: social activity, civic participation, volunteer, volunteering, volunteering, volunteer movement, volunteer organization, charitable organization, public association.

Зміст

Зміст.....	2
Вступ.....	7
I. Розділ. Теоретико-методологічні засади дослідження волонтерства як форми соціальної активності.....	12
1.1 Форми соціальної активності громадян.....	12
1.2 Волонтерство в Україні як форма соціальної активності: історичні та теоретичні відомості	16
II. Розділ. Особливості волонтерства в зоні збройного конфлікту в Україні	28
2.1 Види, форми та класифікація волонтерського руху в Україні	28
2.2 Характеристика волонтерської ідентичності та дослідження мотиваційних компонентів поведінки волонтерів.....	34
2.3 Сучасний стан волонтерської діяльності в умовах збройного конфлікту	40
2.4 Правове регулювання волонтерської діяльності	43
III. Розділ. Емпіричний аналіз особливостей волонтерської діяльності в зоні збройного конфлікту в Україні.....	50
3.1 Програма дослідження.....	50
3.2. Аналіз та інтерпретація даних дослідження.....	54
Висновки	57
Список використаних джерел	61
Додатки.....	67

Вступ

Актуальність. Українці у всі часи відрізнялись своєю добротою та щедрістю до сторонніх осіб, а особливо, коли людина потребувала допомоги. У світі волонтерство взяло свій початок з 1858 року. Саме цього року було започатковано першу волонтерську організацію – Червоний хрест. Дату започаткування волонтерського руху в Україні досить тяжко відстежити, але сумнівів щодо діяльності волонтерських організацій немає. Історики говорять про те, що історично склалась українська традиція в підтримці один одного в суспільстві, а також допомога тим, хто потребує. Завжди була риса чуйності один до одного. Українці завжди були опікунами старих людей, сиріт, а також завжди працювали разом. На початок незалежності України волонтерська діяльність більше була спрямована на гуманітарну допомогу соціально незахищеним особам, охорону здоров'я. Сьогодні ж напрямки роботи волонтерських організацій кардинально не змінились, але через збройний конфлікт в Україні ще додався напрям у сфері оборони, а також посилились і вище згадані напрями.

На даний час, волонтерство як феномен сучасної України – це повноцільний рух громадян, який готовий приймати на себе відповідальність за вирішення деяких проблем громадськості. В основу волонтерського руху покладена добровільність, безкорислива, а інколи навіть анонімна робота на благо інших, а отже свої людські ресурси, знання, досвід волонтери спрямовують на виконання діяльності, яка є корисна для суспільства.

Волонтерство в цілому ґрунтується на принципах добровільності, чесності, рівноправ'я, відповідальності. За допомогою висвітлення волонтерської діяльності люди розуміють важливість такої роботи для держави в цілому, усвідомлюють, що необхідний особистий внесок для зміни долі країни.

Волонтерський рух в Україні є значущим і для самих волонтерів. Адже це можливість для прояву своїх позицій та інтересів на загал та для самореалізації через допомогу іншим.

В сучасній Україні, на жаль, держава не може повністю задовольнити потреби громадян в повному обсязі, а тим більше самотійно надавати допомогу тим, хто цього потребує. Така хитка реальність спровокувала заснування волонтерського руху. Можна вважати, що Революція Гідності спровокувала новий волонтерський рух, напрямком якого спочатку було допомога на майдані, а далі українській армії під час агресії зі сторони РФ. Революція Гідності змінила світогляд та свідомість громадян. Події 2013-2014 року на Майдані розбурхали волонтерський рух, що призвело до зростання соціальної активності суспільства.

Окупація Криму та початок війни на Сході згуртували небайдужих громадян і волонтерський рух набув неабиякої сили. Також до зростання соціальної активності спонукало дисбаланс в державному управлінні, а тому ефективне функціонування держави було неможливе та основні потреби громадян не було забезпечено, а тим більше потреби армії. Тому такі кризові процеси запустили механізм захисту само ідентифікації.

Революція Гідності – це важлива подія для кожного українця, історії України, оскільки вона засвідчила зміну колективної свідомості громадян. Люди вийшли на вулиці в 2013 році після відмови уряду в підписанні Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом. Самоорганізація суспільства на противагу держави і мобілізація на Схід країни для захисту від військової агресії вказують на важливість націотворення і державотворення. Внутрішні та зовнішні виклики змінили докорінно українське суспільство.

Після Революції Гідності в українському суспільстві створився новий волонтерський рух. В надскладний для українського народу час саме волонтерська діяльність об'єднала суспільство. Про волонтерство в Україні кажуть, що це унікальний рух, адже у всьому світі створилась мережа з українських волонтерів, які протягнуть руку допомоги кожному українцю не зважаючи на кілометри відстані.

Необхідний рух на збільшення цієї кількості, адже це є суттєвим механізмом в системі реформування держави. Тож значним результатом Революції Гідності було не лише усвідомлення, що необхідна розбудова держави, а й виникнення нового волонтерського руху в цілому, адже це стало рушійною силою реформування країни. А також, узагальнюючи, волонтерством в зоні збройного конфлікту можна вважати волонтерську діяльність по всій країні, адже за територією воєнних дій, волонтери України теж докладають значних зусиль аби підтримати тих, кого торкнувся збройний конфлікт.

Волонтерський рух необхідний для процесу розбудови нового громадянського суспільства. Необхідні чинники такі, як економічна свобода, незалежність, солідарність з іншими людьми, довіра інших людей, висока мобільність – сприяють цьому. Держава, можливо, не повністю підтримує волонтерську діяльність, але після Революції Гідності відбувся великий поштовх для оновлення громадської свідомості.

Аналізуючи події, які відбуваються з 2013 року і до тепер, можна спрогнозувати, що одним з джерел соціальної активності, яка має вагоме значення для розвитку суспільства, для розбудови країни і мирного життя, є новий рух волонтерства.

В загальному волонтерська діяльність – це прояв соціально активної поведінки громадян, яка має індивідуально-типологічні якості, а саме самореалізацію і мотивацію, які є проявом в готовності до безкорисливої роботи та доброзичливому ставленні до осіб, які потребують допомоги волонтерських організацій.

Отже, сучасна Україна потребує тотального розвитку та дослідження волонтерської діяльності задля покращення громадського стану країни.

Об’єкт – волонтерська діяльність.

Предмет – волонтерська діяльність у зоні збройного конфлікту як форма соціальної активності громадян.

Мета: проаналізувати і дослідити волонтерську діяльність в умовах збройного конфлікту в Україні; встановити історичні передумови виникнення волонтерського руху в незалежній Україні та розвиток волонтерства.

Завдання:

- обґрунтувати поняття: «соціальна активність»; «громадянська участь»; «волонтерство», «волонтерський рух», «волонтерська організація»;
- визначити теоретичні аспекти волонтерського руху в Україні;
- структурувати історичний розвиток волонтерського руху в Україні;
- проаналізувати особливості волонтерської діяльності в Україні;
- визначити види, форми та класифікацію волонтерського руху в Україні;
- розглянути процеси формування волонтерської ідентичності та мотиваційні компоненти поведінки волонтерів;
- проаналізувати правове регулювання волонтерської діяльності в Україні;
- провести якісне дослідження волонтерської діяльності в Україні;
- проаналізувати проведене фокус-групове інтерв’ю та надати висновки.

Наукова розробленість проблеми дослідження:

Для дослідження волонтерства в умовах збройного конфлікту був проведений аналіз, узагальнення та систематизування інформації про соціальну активність, мотивації, функції, завдання та форми діяльності волонтерів в зоні збройного конфлікту в Україні, а також система класифікації волонтерів за допомогою статей та наукових досліджень.

За допомогою робіт І. Д. Бех, О. В. Вознюк, М. В. Левківського, Лісіни Л. О., Безпалько О.В. було досліджено соціальну активність. Орбан-Лембрик Л.Е.

досліджував соціально активні групи та їх критерії. Розова Т. В., Барков В. Ю. досліджували специфіку становлення громадянського суспільства в Україні. Шеррі Арнштайн створила ієрархію участі громадян в суспільстві.

Адріана Огорчак досліджувала історію українського волонтерства.

Поведінку волонтерів з боку психології було досліджено за допомогою підручників загальної психології Максименко С.Д., статті з Українського наукового журналу: «Освіта Регіону. Політологія. Психологія. Комунікації.», а саме статтю «Основні характеристики само ставлення як структури самосвідомості» Ольги Камінської, а також теорію самоактуалізації А.Маслоу.

Науковці Г. Армстронг, Дж. Сондерс, С.Маккарлі, Натан Теске, Пеггі А. Тоїтс узагальнили в своїх роботах знання щодо мотиваційної складової поведінки волонтерів.

Також було розглянуто та обґрунтовано значення волонтерства для України за допомогою аналізу звіту дослідження «Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації». Це ж питання досліджували Горєлов Д. М., Корнієвський О. А. своє дослідження виклали в аналітичній доповіді на тему: «Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики».

Було розглянуто соціологічні дослідження: «Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації», «Довіра громадян України до суспільних інституцій», Загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні». За допомогою аналізу сайтів волонтерських організацій було досліджено напрямки діяльності, функції. За допомогою сайту Державної статистики України було досліджено приріст благодійних організацій протягом 2013-2018рр.

Також було проаналізовано законодавче регулювання волонтерської діяльності, а саме: Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів, ЗУ «Про волонтерську діяльність», ЗУ «Про благодійну діяльність і благодійні організації», ЗУ «Про пробації», ЗУ «Про громадське об'єднання».

Завдяки Ф.Котлеру було встановлено значення та поняття «фокус-групи», що допомогло у виконанні емпіричного дослідження.

Методи дослідження:

Для досягнення мети та завдань магістерської роботи використано ряд методів загальнонаукового та специфічно-соціологічного характеру: порівняльного аналізу і синтезу для концептуалізації понять волонтерства,

волонтерської діяльності та волонтерських організацій та принципів їх функціонування; типологізації, для виявлення основних засад функціонування волонтерських організацій; моніторингу наявних даних для визначення стану проблеми. Серед методів специфічно соціологічного характеру, було використаний такий метод як фокус-групове інтерв'ю для збору якісної інформації та контент-аналіз наявних статей по даній тематиці.

Наукова новизна :

- набуло подальшого розвитку висвітлення діяльності волонтерства в зоні збройного конфлікту в Україні ;
- окреслено правову проблематику волонтерської діяльності в Україні;
- вдосконалено підходи для визначення мотивацій, функцій, завдань та форм діяльності волонтерів в зоні збройного конфлікту в Україні на основі проведення якісного соціального дослідження – фокус-групового інтерв'ю.

Теоретична цінність роботи:

Проявляється в аналізі та узагальненні основних відомостей про волонтерство, систематизації понять та історичних відомостей та висвітлення впливу волонтерської діяльності на суспільство.

Практична цінність роботи:

Полягає у розкритті визначення мотивації, функції, завдання та форми діяльності волонтерів в зоні збройного конфлікту в Україні за допомогою фокус-групового інтерв'ю.

Структура дисертації складається з Вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, а також списку використаних джерел і додатків

I. Розділ. Теоретико-методологічні засади дослідження волонтерства як форми соціальної активності

1.1 Форми соціальної активності громадян

Кожну особу оточує певне соціальне середовище, яке є унікальним в своєму роді. Таким чином у особі виробляється характер та накладається певна поведінка, яка потім спонукає до тих чи інших дій. Кожна особистість прагне до вдосконалення в більшій чи меншій мірі, таким чином може розширювати сферу своєї діяльності і це можна узагальнити терміном «активність особи».

Активність можна розглядати з різних сторін наукових знань. Наприклад, у філософському дискурсі, активність особистості можна представити як існування людини та розвиток її особистості, адже тільки спілкування з іншими людьми виховує поведінку в системі спільних відносин. У соціальному дискурсі, активність особи можна розглядати як одну з важливих якостей поведінки, яка є нерозривною з діяльністю особистості.

Також активність вчені розглядають різні види активності: надситуативна активність, пізнавальна активність, соціальна активність.

Отже, Бех І. Д., Вознюк О. В., Левковский М.В. говорять про надситуативну активність, що це «спроможність рефлексувати майбутнє, тобто існувати в потенційно-можливому вимірі, розвивається і доводиться до стану її діалектичного подолання за допомогою когнітивно-світоглядних терапій і корегуючих методів (спрямованих на подолання перекручувань у засобах прийому, переробки і структурування інформації в процесі когнітивної репрезентації світу й “Я”, що зумовлює формування дезадаптивних когнітивних схем), шляхом розвитку рефлексії майбутнього»[15, с.5-17].

Щодо пізнавальної активності, то можна сказати про те, що ця активність досліджується більше в педагогічному аспекті і аналізуючи різні джерела можна виокремити таке поняття що пізнавальна активність – це окреме особистісне утворення, яке називають властивістю або якістю особистості. «Пізнавальна активність – це інтегральне складне утворення особистості, що містить мотиваційний, змістовно-операційний і емоційно-вольовий компонент»[38, с.17].

Найбільшу увагу привертає соціальна активність. Соціальна активність – це те, що вдосконалюється з часом та проявляється в діяльності, має спонукати до відповідальності, реалізовується через суспільно корисні дії під впливом мотивів і стимулів для покращення суспільних потреб. Також соціальна активність

спонукає до покращення розвитку суспільства, а отже необхідне нове бачення її як феномену у сучасному світі, але при цьому узагальнити вже наявний досвід.

Безпалько О.В. вивчає розвиток соціальної активності. Вона вважає, що виховання підростаючого покоління необхідно спрямовувати на розвиток соціальності, складовою якої є соціальна активність. Соціальна активність розвивається шляхом освоєння ціннісних критерій суспільства через соціалізацію в суспільстві, освоєння ролей в соціумі. «Соціальна активність - динамічне утворення, суб'єктом-носієм якої виступає людина; має різну ступінь прояву та залежить від співвідношення між соціальними обов'язками особистості у суспільно значущій діяльності та суб'єктивними установками на діяльність; її розвиток відбувається через систему зв'язків людини з навколишнім соціальним середовищем у процесі пізнання, діяльності і спілкування. Соціальна активність проявляється, як здатність діяти свідомо, не тільки пристосовуючись до зовнішнього середовища, але й цілеспрямовано змінюючи її. У практичному житті вона виступає як діяльність в організації та координації активності індивідів, в освоєнні ними зовнішнього середовища.»[14]

В. Косовець соціальну активність розуміє як стійке особистісне утворення, що характеризує молоду людину як соціальну істоту, яка має чітку особистісну спрямованість, власну позицію, володіє світоглядом як системою знань і переконань, взаємодіє з навколишнім світом; водночас це і процес соціальної діяльності, що характеризується інтенсивністю, якістю, новизною, креативністю, успіхом, змістовим наповненням і може відбуватися за певних умов і в певних ситуаціях.[34, с.23]

Основою соціальної активності є самосвідомість особистості, вираження та захист інтересів спільноти як власні. Активну особистість можна розглядати, як особу для якої суспільні інтереси є важливим аспектом життєдіяльності і для такої особи є важливим життя у соціальних подіях, а також включення в розвиток суспільного механізму і процесу. Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова пояснюють поняття генеральної ціннісної спрямованості особистості, що це є «ціннісна єдність всіх цінностей, уявлень, завдяки яким видається можливим прогнозувати з певною впевненістю загальні лінії соціальної активності особистості в тривалій життєвій перспективі, однак не можливо упевнено передбачити її вчинки на певних проміжках життя»[47].

Узагальнюючи можна сказати, що соціальна активність – це діяльність, яка реалізується через різні форми і найтипівішими сферами прояву є: соціально-політична, економічна, культурно-дозвільна життєдіяльність людини.

В більшості своїй соціально активні особи об'єднуються в групи, в яких вони між собою пов'язуються спільними цінностями, системою взаємин і є включеними до однієї спільної діяльності. Соціальні психологи виділяють такі критерії соціальних груп:

- включення їх у широкий соціальний контекст;
- наявність загальної особистісної значущої основи для перебування індивідів у межах групи;
- достатня тривалість існування, що є передумовою створення предметів і феноменів групової культури, історії;
- зовнішня та внутрішня організація;
- певні типи впливу і відносин між індивідами, загальноприйняті норми та цінності;
- усвідомлення індивідами своєї належності до групи та виникнення на цій основі
- наявність групових атрибутів (назва, символи тощо)[46, с.278].

В соціально-політичній сфері життя соціальна активність займає вагомe місце, адже вона спрямована підвищення громадської свідомості, відповідальності, самовдосконалення та самовиховання особистості, самоорганізації суспільства та в загальному на ідейно-політичну діяльність. Соціальна активність, розвиток організаційних структур, насиченість в суспільстві подій – все це сприяє розвиненості соціально-політичної сфери.

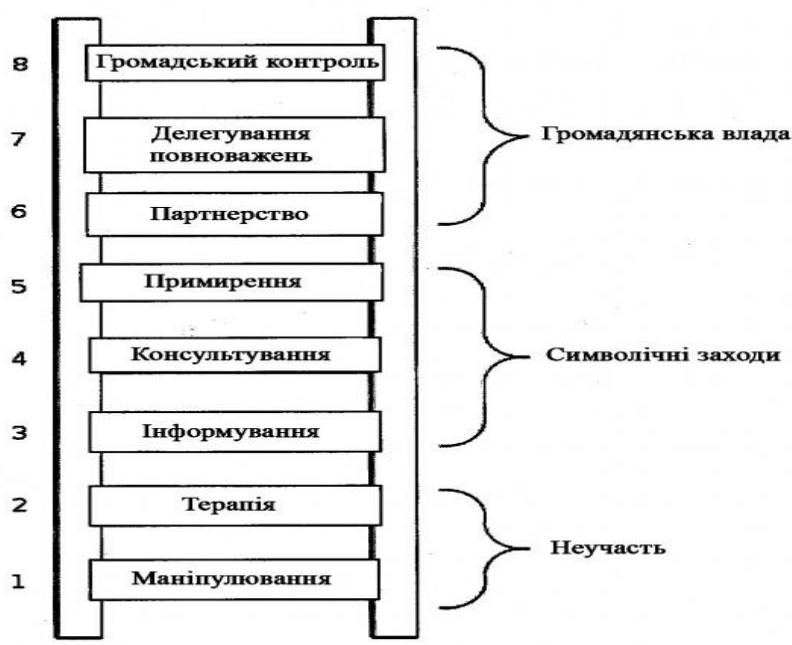
Також однією з потреб сучасності є розвиток громад. Розвиток та поліпшення продуктивності громади – це результат участі соціально активних громадян. Тобто, якщо соціально активні громадяни братимуть участь у вирішенні деяких місцевих проблем, то це значно підвищить ефективність роботи громади. Але щоб забезпечити виникнення такої активної участі громадян, необхідний суспільний інтерес. На думку вчених громадянське суспільство складається з таких формалізованих і неформалізованих об'єднань і асоціацій, які є майданчиком колективних дій навколо спільних інтересів.

Питання включення громадян у процес вироблення рішень проблем стосується якості взаємодії громадянського суспільства та взаємодії його з владними установами. Оскільки громадські організації, профспілки тощо, є «сукупністю відносно автономних, авторитетних недержавних структур, які складають систему конструктивних противаг і стримувань для структур державної влади та посередником у діалозі між громадянином та владою»[51]. Забезпечення

громадянським суспільством результативності взаємодії з державою напряду залежить від рівня суспільно-політичної діяльності громадян.

Терміни «Громадянська позиція», «громадянськість», «громадянська відповідальність», «громадянська участь» часто зустрічаються в літературі. Ці терміни безпосередньо торкаються соціальної активності. А.А.Айвазян трактує «громадянська участь» як один з факторів громадянської культури людини. Отже, «громадянська культура характеризує громадянське суспільство не з погляду його інституційного устрою, а з боку способів діяльності людей. І в цьому сенсі можна сказати, що без певного рівня громадянської культури, яка проявляється в традиціях, в стереотипах, звичних способах діяльності, громадянське суспільство неможливо. Без цих характеристик суспільство, що претендує на те, щоб бути цивільним, є лише його формальним подобою»[13].

На думку Шеррі Арнштайн, громадянська участь – це громадянська влада. Вона трактує це як перерозподіл серед звичайних громадян, які виключені з політично системи на даний час аби приєднатись до неї в майбутньому. Також вона розробила драбинуучасті громадян, яку ми можемо розглянути на рис.1[57, pp.216-224].

(рис.1)

Найнижчі щаблі вона описувала як рівні неучасті і їх ціль була не дати учасникам планувати і здійснювати діяльність, а дати владі можливість для «навчання» і «лікування» учасників.

Наступний рівень це дозвіл громадянам слухати і висловлювати свою думку, але це не означає, що їхню думку буде почуто. П'ятий щабель це найвищий «символічний захід» який дозволяє вже радити, але це не означає, що держава прислухається до порад. Найвищі щаблі вже з посиленням впливом на владні рішення. Громадяни вступають в партнерство з владними структурами, що дає

можливість вести переговори. І останні щаблі делегування повноважень і громадянський контроль означають, що громадянські діячі будуть мати найбільший вплив на рішення[57, pp. 216-224].

Арнштай каже, що «найнижчі рівні» є найгіршими, але в сучасному світі ми можемо побачити, що кожен рівень застосовується задля досягнення власних цілей.

Оскільки соціальна активність насамперед пов'язана з громадянською участю необхідно згадати про таке явище як волонтерський рух. Адже допомога нужденним, важко хворим, сиротам та відстоювання своєї громадянської позиції це є одним з аспектів соціальної активності. А особливо якщо говорити про український народ.

З латинської мови слово «волонтер» означає волевиявлення та бажання. А отже, волонтером може стати особа з добровільним бажанням допомагати та яка бажає реалізувати громадянські позиції. Діяльність волонтерів в Україні безкорислива, за свою діяльність вони не отримують жодних матеріальних винагород, все роблять безкоштовно. Їх винагородою є визнання громадою та подяка зі сторони тих, кому вони допомогли.

Волонтерський рух є суспільно важливим фактором, адже за сприянням волонтерів вирішується багато нагальних питань, що турбують громадян і через певні причини не можуть бути вирішені державними органами. З боку держави очікується лише законодавча мотиваційна складова, адже як відомо, волонтерство засноване на внутрішніх почуттях та з власної ініціативи. Тому волонтерство можна назвати найголовнішим проявом соціальної активності особистості.

1.2 Волонтерство в Україні як форма соціальної активності: історичні та теоретичні відомості

Офіційною датою заснування волонтерства вважається 1958. Саме цього року було створено Анрі Дюраном волонтерську організацію – Червоний Хрест. Організацію було створено через враження Дюрана від кривавих битв при Сольферіно, тому і напрямком роботи першої волонтерської організації була перша медична допомога пораненим і полоненим. В Україні було створено в Харкові поліклініку Червоного Хреста, на базі якої, професор Троїцький створив дитячу лікарню в 1902 році. З часом було відкрито велику кількість лікарень Червоного Хреста по всій країні.

Щодо волонтерства в Україні, то достовірних фактів про дату заснування волонтерського руху віднайти дуже важко, але історики пишуть: «...українці завжди опікувалися старими та немічними, вдовами, сиротами. Сильний допомагав слабшому. Великі справи робили разом. Чуйність, ніжність у взаєминах між людьми викликали захоплення у мандрівників, які приходили до нас із далеких країн». Усім відомі імена Костянтина Острозького, Петра Сагайдачного, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, які не тільки були відомими політичними діячами, але й меценатами і благодійниками»[12, с. 50-53]. Тому сумнівів про те, що українське волонтерство працює вже давно - немає.

Фіксованою датою створення першої волонтерської організації в Україні вважається «Телефон довіри». В Україні вона бере початок у 1987 році в Одесі як «Молодіжний телефон довіри». Потім у 1989 році «Телефон довіри» був створений в м. Київ та Полтава. Вони працювали як медико-психологічна служба та мали на меті психологічно допомогти людині в кризовій ситуації. Далі з метою розширення за сприянням Міністерства Юстиції України у квітні 1998р було створено Всеукраїнську асоціацію телефонних консультантів[10].

Волонтерська діяльність – це діяльність, яка потребує не тільки можливості і бажання бути корисним для суспільства, а й базові теоретичні знання та навички для якісної роботи. Волонтерству необхідні «підготовлені спеціалісти, які володіють відповідними уміннями та технологіями активізації громади, визначення її проблемних зон, організації членів громади для задоволення потреб»[54], а отже воно вимагає навчання.

Саме тому разом з «Телефоном довіри» було створено першу школу волонтерів. Вона була новатором в теоретичній підготовці волонтерів, напрямом якої були «надання знань з психолого-педагогічних, правових, соціально-медичних питань, а також розробка та запровадження навчально-тематичних планів та програм підготовки волонтерів»[9].

Тому, справедливим буде визначити те, що волонтерська діяльність дає збільшити діапазон професійної діяльності всім охочим людям. Також слід відзначити, що така соціальна активність громадян має більше прерогатив, ніж формальне навчання, такими перевагами є:

- «добровільність участі, а звідси:
- більш стійка мотивація до діяльності;
- більше самостійності, а звідси:
- більш динамічне і якісне особистісне та професійне зростання;

- більше свободи вибору об'єктів волонтерської діяльності, її змісту, форми, а звідси:
- більше умов для вибудовування індивідуальної траєкторії професійного становлення;
- більше каналів соціального порівняння (інші волонтери, професіонали соціальної сфери тощо), а звідси
- умови для формування більш об'єктивно-критичного ставлення до себе як в особистісному, так і у професійному аспектах»[36, с.44-47].

Можна зробити висновок, що волонтерська діяльність сприяє формуванню професійних якостей, а отже впливає на становлення професійного майбутнього, практичні навички. Дає можливість саморозвитку і самореалізації.

На початку незалежності України волонтерство було спрямоване більше на гуманітарну і медичну допомогу. Велику кількість волонтерських організацій було створено за сприянням протестантських церков. Як приклад, можна загадати «Медичну клініку на колесах», яка функціонує дотепер. Вона була заснована за сприянням Української лютеранської церкви в 1992 році. Напрямом діяльності її є допомога населенню, в більшості з сільської місцевості, а саме сиротам, важкохворим, людям з розумовими розладами, багатодітним тощо. Перелік послуг, які вони надають: огляди лікарем, діагностики, аналізи, флюорографія, стоматологічні послуги тощо. З 1993 працюють громади Армії спасіння, які спрямовані на допомогу самотнім важкохворим людям, які прикуті до ліжка.

Не можна оминути увагою організацію «Карітас». «Карітас України» входить в одну з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій у світі та Європі.

Слово “Caritas” означає водночас любов і милосердя, співчуття та благодійність.

Протягом майже 25 років сотні тисяч потребуючих українців отримали матеріальну, соціальну, психологічну та юридичну допомогу завдяки роботі волонтерів. Робота Карітасу України сфокусована на 5 основних напрямках:

- Допомога дітям, молоді та сім'ям, які перебувають у кризі
- Охорона здоров'я
- Допомога людям з особливими потребами
- Соціальні проблеми міграції
- Допомога в надзвичайних ситуаціях»[33].

Багато проектів було створено щодо інформування населення про ВІЛ СПІД. Для прикладу, з 2005 року було ініційовано проект "Захист та мережа",

який був спрямований на рівні громади з метою поглиблення профілактики ВІЛ в епоху розширеного лікування

Цей проект, координований ICASO, включав 10 країн на п'ять різних континентів. У Європі дві країни-учасниці були Росія та Україна. Регіональну координацію виконував офіс у Європі з боротьби зі СНІДом у Вільнюсі. Національні партнери створили міцні партнерські зв'язки та коаліції організацій громадянського суспільства для захисту узгодження та розширення програм та послуг з профілактики та лікування [63].

В 1982 році було створено «Альянс європейських волонтерських організацій», яка являється молодіжною недержавною організацією. Вона представляє волонтерські організації, які спрямовані на міжкультурне взаєморозуміння, мир, демократію і рівність в дискурсі загальних прав людини, охорону здоров'я, екологію тощо. На даний час ця організація складається з 50 членів з 28 країн Європи в тому числі і України. Щороку кожна країна проводить програму Міжнародних проектів волонтерів в своїй країні і обмінюється волонтерами з іншими країнами учасниками для обміну досвідом та можливе надбання практичних навичок, які потім застосовуються в своїх країнах. Щороку в середньому 13000 волонтерів задіяні в більше, ніж в 1200 проектах.

«Альянс розгорнув програми антиретровірусної терапії, запровадив замісну підтримувальну терапію, профілактику ВІЛ через мережу аптек та інтервенції серед дітей вулиці. Ми регулярно здійснюємо дослідження, випробовуємо інноваційні підходи та поширюємо найкращі практики в Україні та всьому світі.» [44].

В Україні «Альянс громадського здоров'я» розпочав свою роботу з 2000 року за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку та Європейського Союзу (2000–2004) та самостійності організація набула в 2009 році. Також організація є співвиконавцем проекту Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки, затвердженої Верховною Радою України 20 жовтня 2014 року.

«Стратегічні цілі Альянсу на 2013–2020 роки:

- Інновації: Розробка та просування ефективних програмних підходів у боротьбі з ВІЛ і пов'язаними з ним епідеміями в Україні та світі.
- Доступ: Забезпечення доступу до комплексних послуг, що ґрунтуються на доказах, для найбільш уразливих груп в рамках відповіді на епідемію ВІЛ та пов'язані з ним епідемії.

- Політики: Вплив на політику в сфері охорони здоров'я з метою забезпечення стабільності послуг, зниження стигми та захисту прав представників уразливих груп.
- Спільноти: Зміцнення потенціалу й мобілізація ключових спільнот з метою активного залучення та дієвої участі у протидії епідемії.
- Технічна підтримка: Впровадження ефективної системи технічної підтримки з метою розробки ефективних технічних підходів у відповіді на епідемію ВІЛ та пов'язані з ним епідемії в усьому світі.»[44].

Але не зважаючи на таку кількість волонтерських організацій, благодійних організацій із залученням волонтерів до 2013 року Україна була пасивною на фоні інших країн. Згідно Звіту ООН про стан волонтерства в світі в 2011 році в Україні лише 10% громадян залучалися до волонтерської діяльності [55]. На думку дослідників, громадянське суспільство характеризується розмежуванням компетенції держави та суспільства, соціальна захищеність, демократія і плюралізм у політичній сфері, свободи слова та інформації тощо. Повноцінне суспільство має велику кількість інституцій та відкритих організацій, які є мобільними та динамічними, а також забезпечують під законність влади. «За кількістю громадських організацій на 10 тис. населення Україна значно відстає від країн ЄС. Наприклад, в Угорщині на 10 тис. населення налічується 46 громадських організацій, у Хорватії – 55, Естонії – 201, а в Україні – лише 17»[49].

Але вже 2017 році Україна посіла 90е місце у світовому рейтингу благодійності [58]. Така різниця – це результат Революції Гідності та війна на сході України. Саме вони спровокувала велику кількість новоутворених волонтерських організацій. Підчас Євромайдану багато хто проявив ініціативу допомогти протестувальникам, а саме були створені пункти обігріву, де протестувальники харчувались і отримували при необхідності першу медичну допомогу. Такі добровільні об'єднання самоорганізувались в окремі волонтерські організації, для прикладу, «Самооборона Майдану», «Автомайдан», «Євромайдан-SOS», які є яскравим прикладом високої соціальної активності громадян. Такі об'єднання по всій Україні згодом стали ширшим поняттям і стали опорою для Української армії згодом, адже вони забезпечували і забезпечують досі солдатів та добровольців, які воюють з сепаратистами на Сході, харчами, одягом, ліками та іншими необхідними речами. З самого початку конфлікту з Росією держава немає змоги повністю задовольнити потреби української армії та добровольчих батальйонів і тому цілком можливо назвати наше військо «народним», оскільки до збору коштів, продуктів, одягу тощо долучився чи не кожний громадянин нашої країни. Волонтерський рух в Україні, на даний час, є унікальним явищем, тому що

йому все під силу – від придбання та доставки тепловізорів до ремонту літаків та танків. В народі кажуть, що «якщо військовим треба буде ядерна зброя, то волонтери привезуть її із чайком на додачу».

Волонтерський рух, який ми знаємо сьогодні, створювався стихійно, з об'єднання окремих волонтерів в групи, а потім об'єднання груп у більші волонтерські організації, які почали співпрацювати з централізованим керівництвом і таким чином вже мали більший вплив на державний апарат та більший ефект від їхньої діяльності. Восени 2014 року було створено Раду волонтерів, в яку входять представники волонтерських організацій з кожної області, сприянням було від Міністерства оборони України. Цього ж року було створено «Асоціацію народних волонтерів», яка об'єднує волонтерські громадські організації та благодійні фонди, які допомагають військовим, внутрішньо переміщеним особам, ветеранам АТО та їх сім'ям, задля більшого ефекту волонтерського руху. Багато волонтерських організацій виготовляють самі екіпірування.

Для прикладу, «Черкаські павучки» - плетуть маскувальні сітки для військових. ««Черкаські павучки» мають свої власні, дуже оригінальні правила: за роботою заборонено суперечки та розмови на будь-які негативні теми. Кажуть, що так бійцям речі передаватимуться лише з позитивною енергетикою. Маскувальні сітки їхнього виробництва довели свою ефективність. Найкращим компліментом для невтомних «павучків» є постійні замовлення від військових підрозділів»[20].

Також з Черкащини поставляється вже знаний на передовій бійцями «Укропський сухпай». За допомогою нього харчування військових стало більш різноманітним та корисним. За такою назвою криється велика та серйозна робота, адже це харчування виготовлене з домашніх продуктів і при цьому це безпечний продукт, оскільки він сухий і в ньому неможливе розмноження грибків, плісняви, мікробів.

Не варто забувати про медичну волонтерську діяльність. Під час Майдану мітингувальники потребували медичну допомогу і тому було створено «Медичну службу Майдану». «Медична служба була організована таким чином, що кожен учасник мітингів міг отримати кваліфіковану медичну допомогу. Кожен учасник масових заходів може без будь-яких перешкод отримати належну якісну медичну допомогу та бути впевненим в своїй безпеці. кожен учасник масових заходів може без будь-яких перешкод отримати належну якісну медичну допомогу та бути впевненим в своїй безпеці.»[43].

Конфлікт на Сході України спровокував появу бойових дій і як причинно-наслідковий зв'язок це необхідність співпраці військових та цивільних медиків

для збільшення ефективності їхньої діяльності. «Структури мирного часу не відповідали вимогам оперативного надання допомоги у польових умовах, тому на базі клінічних військово-медичних центрів та військових госпіталів були сформовані мобільні лікарськосестринські бригади. До складу кожної з них увійшли два хірурги, анестезіолог та дві медичні сестри»[31]. Окрім медичного складу, військовослужбовцям були необхідні медичні аптечки, антигістамінні засоби та знеболюючі, але державне забезпечення було застарілим, не призначеним для польових умов та в недостатній кількості. Тому велике значення було волонтерських організацій, адже саме вони за першим покликом надавали всі необхідні медикаменти найвищої якості. А також за сприянням волонтерів було укомплектовано більшість медичних аптек за сучасними зразками.

«Розглядаючи проблему забезпечення Збройних Сил України аптечками та медикаментами, слід згадати поряд із волонтерами, ще одне джерело їх постачання, а саме – іноземну допомогу. Західні країни, не поспішаючи надавати Україні зброю для відсічі російській агресії, водночас не бачили перешкод для постачання нелетальних засобів. Зокрема, аптечки першої медичної допомоги постачались урядами США, Канади, Великобританії»[20].

Але аналізуючи стан волонтерської діяльності під час Революції Гідності, на початку конфлікту з Росією і на теперішній час, то можна зробити висновок, що зараз активність громадян щодо допомоги волонтерським організаціям коштами, продуктами, іншими речами помітно знизилась. Це зумовлене тим, що люди вже звикли до такого стану країни та перші хвилі переполоху вже погасли і люди почали жити звичайним життям, хоча не погасли постріли на передовій та й наша армія потребує допомоги так само, як і раніше. Все ж волонтерська діяльність продовжує функціонувати, вона допомагає військовим, які досі на передовій, ветеранам АТО, їх сім'ям, сім'ям загиблих, ВПО.

Сьогодні волонтерські організації зарекомендували себе як соціально активні громадяни, які швидко та вміло сам організуються та маю змогу віднайти ресурси для вирішення будь-якої проблеми. Всім українцям необхідно призвичаїтись до того, що соціально активність повинна бути не тільки під час кризових ситуацій, а в постійному режимі.

Загальною декларацією волонтерів, яка була прийнята на XI Конгресі Міжнародної асоціації волонтерів 14 вересня 1990 року в Парижі було встановлено що, «волонтерство – добровільна, активна, спільна або особиста участь громадянина в житті людських спільнот для реалізації його основних людських потреб та покращення якості життя, економічного і соціального розвитку»[19].

У своїй роботі Т.Лях пише, що у Записці Генерального секретаря ООН, адресованій Комісії соціального розвитку Економічної і соціальної ради ООН було класифіковано такі риси волонтерської діяльності:

- «турбота про людей, солідарність і гуманна корисливість,
- духовна якість і громадянська чеснота,
- багате джерело людського досвіду,
- нові інтелектуальні ресурси,
- участь і відповідальність, як суть активної громадянської позиції і благого управління,
- етичний стандарт,
- нове бачення соціальної діяльності»[39, с. 130-139].

Вперше офіційне визнання волонтерської діяльності та закріплення на нормативно-правовому рівні було від 10 грудня 2003р. постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг»[8]. Потім було прийнято Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011р.[2]. Прийняття цього закону пов'язують з проведенням футбольного чемпіонату Євро-2012, який проходив в Україні, де було задіяно найбільшу кількість волонтерів за весь час в Україні. Цим законом було визнано, що «Волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги»[2].

Визначення хто такий «волонтер» також вказано в Законі України «Про волонтерську діяльність». «Волонтер - фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги.»[2].

Також законом визначено вичерпний перелік хто може стати волонтером: «Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника..»[2]. Але також вказано, що «особи віком від 14 до 18 років не можуть надавати волонтерську допомогу за напрямом, надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного

чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, а також у медичних закладах»[2].

Якщо ж звернутись до академічного словника, то тлумачення слова «доброволець» говорить нам про людину, яка добровільно береться за будь-яку роботу, а також не отримує жодної матеріальної винагороди за неї. Але в сучасному розумінні українців є два розуміння терміну «доброволець». Перше, це особа, що добровільного бажання виконувати військові обов'язки, а друге – це синонім слова «волонтер».

На початку конфлікту з Росією, Україна мала велику проблему, оскільки людського ресурсу в сфері оборони не вистачало і тому були черги до військкоматів, які складались з чоловіків які хотіли захистити державу, але оскільки на початку не було мобілізації, вони були змушені самоорганізовуватись у військові батальйони, для прикладу можна навести найбільш відому: «Азов», «Правий сектор», «Донбас». Але ці батальйони мали проблеми з юридичним оформленням. Тому з боку держави було запропоновано особам, які бажали проходити службу підписувати контракт на проходження служби у резерві. Таким чином добровольчі батальйони проходять службу під егідою Національної гвардії України та в підрозділах Міністерства оборони України. Тому вийшло злиття двох понять «служба у резерві» та «доброволець». Доброволець має розглядатись, як особа, що з власного бажання приймає участь у бойових діях, але «служба у резерві» не включає у себе бойові дії проти противника.

Але якщо відійти від офіційних понять, то добровольці стали частиною соціально активних громадян і держава визнала їх включивши до переліку учасників бойових дій, а також було запроваджено спеціальне свято «День добровольця», яке проходить 14 березня.

Якщо ж говорити про інше розуміння українців в теперішньому часі і в дискурсі конфлікту в Україні, то поняття «доброволець» є синонімічним – «волонтер». Волонтер – соціально активна особа, яка з власного бажання самостійно чи під егідою волонтерської організації надає допомогу армії України, пораненим, ветеранам АТО, їх сім'ям, ВПО та іншим і не отримує ніякої матеріальної допомоги. Рівень довіри до волонтерства як до соціального інституту підвищився порівняно з минулими роками. Провідний недержавний аналітичний центр України «Центр Разумкова» провів дослідження «Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації». В цьому дослідженні було встановлено, що волонтерські організації мають найбільшу довіру серед усіх

інституцій. «Серед інститутів держави та суспільства найбільшу довіру громадян мають волонтерські організації (їм довіряють 66% опитаних), Церква (63,3%), Збройні Сили України (55,9%), Національна гвардія України (49%), добровольчий рух (територіальна оборона) (45,2%), Державна служба з надзвичайних ситуацій (45%) – число респондентів, які довіряють цим інститутам, на статистично значимому рівні перевищує число тих, хто їм не довіряє.»[50]

Таку тенденцію довіри можна обґрунтувати, тим що волонтери підтримали державу в кризовій слабкості і надали всю можливу допомогу зі свого боку, а також в час, коли ситуація більш-менш стабілізувалась, вони все одно продовжують свою діяльність. Вони досі продовжують вирішувати проблеми громадськості, питання які торкаються наших військових, ветеранів АТО, ВПО тощо.

Але є тенденція на використання цієї довіри у політичному дискурсі. Тому політичні партії створюють волонтерські організації або залучають вже існуючих волонтерів аби підвищити рейтинг довіри до своєї партії, але при цьому використовують значну кількість часу та ресурсів не допомагають іншим, а займаються пропагандою своєї політичної сили. Волонтери, на даний час, мають чималий вплив на громадськість, тому їх статус не має використовуватись для реклами політичних партій.

Також в сучасному світі не всі прагнуть допомагати, тому є необхідним вказати також про «псевдо волонтерів». «Псевдоволонтер» - шахрай який злочинним шляхом(оманом) збирає матеріальну допомогу задля задоволення своїх матеріальних потреб під виглядом збору матеріальної допомоги для тих, хто її потребує. Їх шахрайська діяльність проявляється, наприклад, через знаходження військового спорядження за невелику винагороду або такі «волонтери» можуть виступати посередниками між тими, хто надає пожертви і між тими кому необхідна допомога, вони приймають кошти, а з них нараховують собі «винагороду».

Такі «волонтери» мають декілька видів здійснення своєї діяльності. Для прикладу, деякі з них за певну винагороду знаходять необхідне військове спорядження або деякі з них виступають, певним чином, як посередники між тим, хто надає допомогу і тим, кому необхідна допомога. Вони приймають кошти і відраховують з них собі винагороду.

Отже, сьогоденний тренд волонтерства розвивається разом з видом шахрайства і він має негативні наслідки при формуванні репутації волонтерства в цілому.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» немає чіткого тлумачення терміну «волонтерська організація». Тому виходячи з того, що волонтерська діяльність – це добровільна діяльність, а організація – це об'єднання кола осіб для досягнення певної мети, то об'єднавши ці терміни можна звернутись до Закону України «Про громадські об'єднання» від 27 червня 2018 року. В цьому законі вказано, що «Громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів.»[5]. Тому на нашу думку, тлумачення поняття «громадське об'єднання» можна використовувати і для терміну «волонтерська організація» в повному обсязі. На сайті Міністерства інформаційної політики України зазначено вичерпний перелік всеукраїнських волонтерських організацій з коротким описом.

«Волонтерські організації:

- Координаційний центр міста Києва - допомога людям, змушеним переселитися, у розселенні та працевлаштуванні.
- Армія SOS - закупівля необхідних для військових амуніції, засобів захисту, зв'язку та розвідки, уніформи та продовольства, а також доставка їх безпосередньо на фронт.
- Всеукраїнське об'єднання "Патріот" - матеріальна та соціальна підтримка військових. На зібрані кошти волонтери купують каски, форму, зброю, амуніцію для солдат на фронті.
- Благодійний фонд допомоги армії "Повернись живим" - закупівля для військових тепловізорів, окулярів нічного бачення, кровоспинних препаратів та інших необхідних речей. Робота безпосередньо з командним і особовим складом військових частин і контроль доставки вантажів від складу до солдат.
- ДемАльянс допомога - соціальна, психологічна, інформаційна та юридична допомога родинам воїнів АТО та солдатам, які постраждали внаслідок бойових дій. Навчання психологічної самодопомоги. Працює соціальний клуб для членів родин воїнів.
- Волонтерське об'єднання "Кожен Може допомогти" – допомога вимушеним переселенцям, тим, хто постраждав у зоні АТО (пораненим, катованим), сім'ям загиблих, гуманітарна допомога у зону АТО (продукти, одяг, побутові речі першої необхідності, медикаменти). Допомога соціальним групам, які через воєнні дії перебувають поза увагою (мешканці дитбудинків, інтернатів, притулків для старих, реабілітаційних центрів тощо).

- Крила Фенікса - благодійний фонд "Благодійна організація "Благодійний фонд Крила Фенікса", який надає допомогу в оснащенні української армії засобами індивідуального нелетальної захисту (бронежилети, каски), лікуванням поранених бійців, ремонтом будівель військових частин, придбанням індивідуальних аптечок.
- Підтримай армію України – благодійний фонд, який створено з метою залучення свідомих громадян та представників бізнес-спільноти для організації оперативної матеріально-технічної підтримки Збройних сил України та силових структур – всіх тих, хто в надскладних умовах продовжує стояти на сторожі миру та спокою.
- ФОНД Діани Макарової - це ініціативна група активістів з надання допомоги армії та Національній гвардії України, пораненим і біженцям, сім'ям військовослужбовців.
- Повернись Живим – благодійний фонд допомоги армії, який купує тепловізори, окуляри нічного бачення, кровоспинні препарати та інші речі для частин, які беруть участь у АТО.
- Волонтери без кордонів - волонтерська група, яка забезпечує матеріальне забезпечення бійців АТО, що воюють на Сході.» [45]. Ці волонтерські організації є найбільшими з напрямком роботи у сфері збройного конфлікту.

Отже, можемо зробити висновок, волонтерська діяльність в країні – це прояв громадянського суспільства, тому це сприяє розвитку держави. Волонтерську діяльність, можна вважати, прямим проявом соціальної активності громадян України і підвищення її - це результат, насамперед, Революції Гідності, а також збройного конфлікту на Сході України. Тому, наразі, доцільно збільшувати кількість волонтерів аби сприяти тенденції примноженню людей, які безкорисливо допоможуть, тим хто цього потребує.

II. Розділ. Особливості волонтерства в зоні збройного конфлікту в Україні

2.1 Види, форми та класифікація волонтерського руху в Україні

Волонтерську діяльність в загальному можна поділити на три різновиди:

1. Допомога з гуманітарним направленням – один з найширших спектрів волонтерства, адже він включає в себе допомогу всім людям, які потребують, а саме тяжкохворі, сироти, інваліди, самотні, малозабезпечені та багатодітні сім'ї тощо. Допомога ця може проявлятися як в матеріальному забезпеченні деяких потреб, так і психологічна підтримка з боку волонтерів. Законом України «Про гуманітарну допомогу» визначено, що «гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту.»[6].

Також необхідно згадати те, що деякі волонтери можуть надавати соціально-консультативні та правозахисні послуги, що є також гуманітарною допомогою. Необхідно згадати юристів-волонтерів, що з 2014 року існують як «Юридична сотня». Вона спрямована на становлення ефективної системи правової допомоги всім, хто її потребує. Вони почали забезпечувати супровід у судах учасників Майдану, а потім і учасників українсько-російського конфлікту. Також вони розробляють законопроекти щодо військовослужбовців, реформують законодавство щодо соціального забезпечення осіб, яких торкнувся конфлікт, вносять зміни до існуючих нормативно правових актів тощо.

Для прикладу, можна також згадати волонтерські об'єднання, які організовують гуманітарну допомогу в зону конфлікту, а також для інших учасників, яких торкнувся конфлікт: «Крила Фенікса», «Схід SOS», БО

«Благодійний фонд допомоги батальйону «Донбас», «Волонтери Кам-Под», УАрмия (Юридично БФ «Енергодар») та багато інших.

Але головним органом з питання надання гуманітарної допомоги є Міністерство соціальної політики України. Міністерство керується Законом України «Про гуманітарну допомогу» та «здійснює контроль за транспортуванням, отриманням, збереженням, охороною, складуванням, розподілом, цільовим використанням, обліком гуманітарної допомоги, підготовкою відповідної статистичної звітності; здійснює в межах повноважень, передбачених законом, контроль за діяльністю Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій; веде Єдиний реєстр отримувачів гуманітарної допомоги.»[48]

2. Також створені ініціативи екологічного спрямування. Вони спрямовані на збереження та відновлення довкілля. Як приклад є Волонтерський Національний РУХ України на базі ГО "Екологія і здоров'я". він створений ще в 1992 році, але на теперішній час вони розширили свій перелік напрямів: збір медичних засобів для постраждалих на Майдані, в зоні конфлікту, організація реабілітації для постраждалих, допомога ВПО, допомога інвалідам Майдану і АТО, але при цьому вони ведуть екологічні проекти, які пов'язані з очищенням довкілля, які були забруднені в результаті порушення екологічних законів.

Ще одним прикладом є громадське об'єднання "Центр активних глухівчан". Їх напрямками є допомога армії за допомогою плетіння маскувальних сіток, пошиття форми, але головним напрямом залишається охорона довкілля шляхом збору вторсировини, а також очищення довколишнього середовища.

3. Третім з основних видів є волонтерська діяльність, яка спрямована на збереження культурно-історичних пам'яток .

Одним з таких проектів є Міжнародний волонтерський табір «Старовинний Львів – перехрестя культур». Він створений зі сприянням «Волонтери всесвітньої спадщини» Центру всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та Координаційного комітету міжнародного волонтерського руху при ЮНЕСКО. «Метою проекту було підвищення обізнаності українських та іноземних учасників щодо культурної спадщини ЮНЕСКО, збереження, популяризація культурної спадщини України світового (історичний центр Львова) рівня, поширення знань та навичок неформальних методів освіти для пропагування захисту культурної спадщини; практична робота зі збереження культурної спадщини України.»[11]

На нашу думку, важливо згадати про історично-культурну спадщину, що лишилась на території окупованого Криму. Точної інформації щодо кількості культурних пам'яток невідомо, на офіційному сайті Міністерства культури

України опубліковано, що до Державного реєстру нерухомих пам'яток України включено 63 пам'ятки національного, 1080 — місцевого значення[25]. А також щодо рухомих артефактів, то у музеях Криму знаходилось(а чи знаходиться зараз – невідомо) понад 530 тисяч і «понад 220 тис. з яких становлять основний фонд, унікальний резервний потенціал поповнення Музейного фонду України. 75% усіх музеїв — історичного, історико-краєзнавчого, етнографічного профілю.»[37, с.25-32]. Тому на нашу думку, збереження культурно-історичної спадщини України досить актуальний вид волонтерської діяльності, хоча достеменно невідомо про нього як такий, але зі слів голови Управління з питань АРК та м. Севастополя там йде робота по збереженню історичного надбання.

Діяльність феномену волонтерства проявляється у різних формах – від благодійних внесків, людьми які хочуть допомогти, до самоорганізованих громадських ініціатив – волонтерських організацій. Починаючи з 2014 року новоутворені волонтерські організації в своїй більшості спрямовані на допомогу військовим АТО, ВПО та іншим особам, які є дотичними до цього конфлікту.

«Розробка нормативних актів, що регулюють соціально-трудові відносини ринку праці волонтерства показує, що було б доцільно дотримуватися наступного:

- регулювання однієї форми волонтерства не повинно виключати існування інших форм, а саме: неформальних або ситуативних волонтерських ініціатив;
- законодавча база має полегшувати волонтерську діяльність і регламентувати її. Законодавство має забезпечувати належний захист і стимулювання волонтера, не відохочуючи людей від праці на волонтерських засадах. Дуже жорстке регулювання може пригнічувати спонтанні ініціативи, лягати тягарем на малі некомерційні організації, і пригноблювати дух волонтерства;
- кожна країна має знайти власну модель регулювання волонтерської діяльності, виходячи зі своїх соціальних, культурних та економічних умов. Держава у взаємодії з організаціями громадського суспільства та іншими зацікавленими сторонами має всебічно аналізувати свої правові системи, з'ясовуючи, як місцеві закони впливають на волонтерську діяльність і визначаючи, які зміни оптимально відповідатимуть місцевим потребам. Якщо законодавча база пригнічує волонтерську діяльність, то наступним кроком стає прийняття рішень про те, як усунути ці перешкоди: за допомогою окремого закону (Угорщина), спеціального розділу в законі (Латвія і Польща) або внесення змін в чинне законодавство;

- готуватися такі проекти мають в тісній взаємодії зацікавлених сторін для гарантування цілеспрямованого вирішення реальних проблем волонтерського руху.»[30, с. 24-26]

Волонтерська діяльність є досить гнучкою формою на практиці, адже вона обходить багато бюрократичних процедур і таким чином економить час, який може вартувати чийогось життя. Також варто відзначити, що економічна та політична нестабільність спонукає до добровольчої підтримки громадянами один одного. Така тенденція покращує суспільне буття і є тенденцією до розвитку громадянського суспільства.

Тому регулювання однієї форми волонтерства не повинно виключати існування інших форм, а саме: неформальних або ситуативних волонтерських ініціатив.

Формою неформальної сучасної волонтерської діяльності стало онлайн-волонтерство. Розвиток інтернет-технологій дозволяє на робити багато речей на відстані. Тому не дивно, що набирає обертів і благочинність в інтернеті. Але як різновид онлайн-волонтерство недосліджене. Можна сказати, що онлайн-волонтерство є одним з інструментів благодійництва, а також така волонтерська діяльність об'єднує різних людей. Це зможе більше демократизувати в більшій мірі волонтерство і будуть змиті всі лінії нерівності. Отже, онлайн волонтерство – це тип соціально активних громадян, які виконують свої функції за допомогою Інтернету. Такими завдання можуть бути:

- Створення сайтів та написання програм
- Адміністрування веб-сайтів, груп в соціальних мережах
- Написання статей для сайтів, прес-релізів
- Юридична онлайн-консультація
- Обробка інформації для сайту тощо

Онлайн-волонтерство так само, як і звичайне волонтерство включає в себе ті самі людські ресурси, але онлайн-волонтерство більш гнучке і є можливість з будь-якого місця перебування здійснювати його, якщо звичайно є Інтернет.

Науковці класифікують волонтерські групи:

- Волонтери, які тривалий час працюють
- Волонтери, які працюють протягом короткого часу

Найбільш поширеним явищем є перший тип, адже таким волонтерам притаманно повна самовіддача справі. Такі волонтери знаходять самі або ж за рекомендацією інших волонтерів організації до яких бажають вступити або ж працюючи в якійсь організації вони беруть на себе добровільно додаткові завдання,

які направлені на допомогу тим, хто потребує, за ту саму платню. Для таких волонтерів є притаманне прагнення виконати роботу як найкраще задля досягнення якоїсь певної мети.

Другий тип менш розповсюджений. Цей тип допомагає вирішити соціальні проблеми і для них волонтерство не є пріоритетним. Вони хочуть знати чіткий графік роботи, конкретику по їх роботі аби не витрачати час марно. Такі волонтери зазвичай співпрацюють з організаціями задля вдосконалення якогось виду своєї діяльності.

Та є не тільки класифікація за часом роботи у волонтерських організаціях, а і деякі дослідники поділяють волонтерів за ролями. Вони керуються логікою зайнятості волонтери в організаціях. Наприклад:

- Волонтери-менеджери – допомагають у роботі з громадою, у проведенні зборів;
- Волонтери-помічники – виконують другорядну, але не менш важливу роботу. Виконують функції реєстратора, оператора, відправляють кореспонденцію, допомагають у проведенні рекламних кампаній, виступають у ролі керівників проектів;
- Волонтери прямої допомоги – напряду працюють з людьми, які потребують допомоги, надають консультації, психологічну підтримку в кризових ситуація тощо.

«Волонтери ООН» розділяють волонтерів на два типи:

1. Волонтери, які залучені в якісь конкретній сфері діяльності: культура, спорт, гендер, ВІЛ\СНІД, екологічні катастрофи, права людини, миротворча діяльність, соціальний захист біженців і переселенців тощо.
2. Волонтери, які задіяні в цільових групах: діти, молодь, люди похилого віку, малозабезпечені, сироти, тяжкохворі, багатодітні сім'ї тощо.

Є також логічним класифікувати волонтерів за такими ознаками: вік, рівень освіти, зайнятість.

Вони розгалужуються на підвиди.

Вік:

- діти
- підлітки
- молодь
- люди зрілого віку
- люди пенсійного віку

Рівень освіти

- початкова загальна
- базова загальна середня освіта
- повна загальна середня освіта
- професійно-технічна освіта
- базова вища освіта
- повна вища освіта

Зайнятість

- повна
- не повна

Саме в Україні офіційної класифікації волонтерів немає, але Т.Лях та авторський колектив монографії «Волонтерський рух в Україні» розробили свою класифікацію: волонтери, що працюють при центрах соціальних служб та волонтери громадських організацій.[40, с. 33-39].

Також В.Л. Погрібна запропонувала власну класифікацію волонтерів по мотиваційній складовій їх діяльності. Вона пише, що волонтери поділяються на ментальні і ситуативні. Ментальними вона називає волонтерів, для яких безоплатна діяльність, яка спрямована на користь суспільству є свідомим вибором. А ситуативними волонтерами вона називає тих, хто скоює одноразові акти допомоги.

Досліджуючи волонтерство в цілому Т.Лях у своєму підручнику об’єднала всі відомі класифікації в показову таблицю, яку ми розглянемо нище. Табл. 1 включає в себе всі ознаки волонтера і це допомагає систематизувати повністю всю класифікацію волонтерів в цілому.

Класифікація волонтерів [40, с. 71-74]

Класифікаційна ознака	Приклади
Вік	Діти
	Підлітки
	Молодь
	Люди зрілого віку
	Люди похилого віку
Ступінь професіоналізму	Професіонали
	Непрофесіонали
Тривалість волонтерської діяльності	Волонтери, які працюють тривалий проміжок часу (понад 6 місяців)
	Сезонні волонтери
	Волонтери, які працюють короткий проміжок часу (разові акції, менше 6 місяців)

Соціальна роль/статус	Учні
	Студенти
	Безробітні
	Фахівці (спеціалісти)
	Батьки
	Сім'ї
	Пенсіонери
	Волонтери, які обрали працю як альтернативу вироку
Ступінь мобільності	Мобільні
	З обмеженою мобільністю
	Немобільні
Приналежність до організації	Корпоративні волонтери
	Волонтери громадських організацій
	Волонтери державних організацій (соціальних установ)
	Волонтери релігійних організацій
	Волонтери ініціативних груп мешканців територіальних громад
Досвід волонтерської роботи	Волонтери без досвіду
	Волонтери з незначним досвідом
	Волонтери з достатнім досвідом
Склад волонтерської групи	Змішаний, представлений представниками різних типів волонтерів
	Однотипний, представлений волонтерами одного типу
	(групи студентів-волонтерів, пенсіонерів-волонтерів

Табл.1

2.2 Характеристика волонтерської ідентичності та дослідження мотиваційних компонентів поведінки волонтерів

Науковці в сфері соціології не так давно досліджують волонтерську ідентичність, їх цікавить добровільна прихильність до волонтерської діяльності та психологічні наслідки. Люди визначають волонтерство як компенсаційну роль за відсутність іншої активності. Але самі волонтери по різному ставляться до самоідентифікації. Це їх власне сприйняття, яке визначає, те ким вони є. Теске говорив, що «волонтерство – це вірність самому собі і це дуже важливо»[62, р.130]. Цей чоловік навряд чи зміг би уявити собі волонтерство, як просто діяльність задля досягнення якоїсь мети, а тим більше задля розваги. Інший науковець говорив, що «волонтерство – це лише те, що приносить задоволення і не показує хто я чи що я»[64, pp.373-398] ця різниця ідентифікації волонтерства є

важливим аспектом, адже обидва волонтери могли виконувати працювати однаково з однаковою метою, але те наскільки вони себе по різному сприймають. Це може залежати, наприклад, від розподілення ролей, ступеню добровільності, кількості часу проведених волонтерської діяльності та мотивації.

Цікавим для дослідження є поведінка волонтерів, а саме з чого вона складається, адже не кожна особа залучає себе до волонтерської діяльності, тому це привабливо і самим дослідникам. Для прикладу, науковці вважають, що успіх формування волонтерської поведінки у тому, що волонтерська діяльність дає виняткову можливість для людини поєднати задоволення своїх особистих потреб та потреб суспільства, а також можливість самореалізації.

Аналізуючи роботу дослідників цієї теми, можна виявити, що поведінка, яка спонукає до волонтерської діяльності поєднує в собі:

- індивідуально-типологічні особливості – які є природженими, а в майбутньому удосконаленими протягом життя, а саме врівноваженість, спрямованість, емоційність, чутливість тощо;
- складові само ставлення – це суб’єктивна та об’єктивна оцінка самого себе, а також психічна діяльність, яка є проявом у мотиваційно-емоційній сфері індивіда;
- рівень та показники самоактуалізації – розвиток особистості, реалізація своєї діяльності;
- суб’єктивні поведінкові стратегії;
- особливості мотивації і ціннісної сфери.

Систематизуючи всі отримані знання про індивідуально-психологічні чинники, які спонукають до волонтерської діяльності, було створено табличку(табл..2), яка є показовою для більш чіткого розуміння.

(Табл.2)

Щодо мотивації, то оскільки волонтерська діяльність безоплатна діяльність, то цікаво детальніше дослідити це питання. Під мотивацією ми розуміємо структуру поведінки та має перелік спонукальних факторів. Зазвичай виділяють три групи спонукальних факторів:

1. Потреби та інстинкти
2. Спрямованість поведінки
3. Прояв емоцій, переживань

Ці групи відповідають на відповідні питання: перша група відповідає на питання чому саме організм у стані активності, друга група – на що саме спрямована активність і третя група – яким чином здійснюється динаміка поведінки.

Найвідомішою моделлю мотивації є трикутник Маслоу [42], який наведений нижче(рис.2). А. Маслоу стверджував, що людині необхідно задовольняти базові біологічні потреби, щоб перейти до соціальних і в результаті самоактуалізуватися, що є найвищою мірою розвитку людини і знаходження нею самої себе. Цінними з огляду на вивчення проблеми індивідуально-психологічних чинників волонтерської діяльності, є думки науковця про те, що самоактуалізація виступає притаманною людині здатністю жертвувати собою задля блага інших, схильністю служити вищій ідеї.[42]

(рис.2)

По ієрархії основу піраміди складає найпотужніші потреби – це те, що найбільше впливає на дії людини. Якщо людини не вистачає води, то вона буде ризикувати життям заради досягнення цілі(води) і відповідно потреба, наприклад, у престижі чи самореалізації не актуальна. Але якщо вона задовільнить попередню потребу, вона буде потребувати те, що до цього часу було не актуальним.

Але при цьому суспільство, оточення, досить сильно впливає на формування потреб та мотиви. Тому, виходячи з цього, мотивації можна об'єднати в дві групи: індивідуальні і групові. Потрапляючи до певної групи людина починає приміряти

мотиви, які є актуальними цій групі. Тому в дискурсі волонтерства, дуже важливо закріпити мотиви в організації аби поєднати їх з індивідуальними мотивами людей.

Взагалі, «мотивація – це система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини. Це стимулювання себе самого або інших до виконання діяльності, скерованої на досягнення індивідуальних та спільних цілей організації.»[41]

С. Маккарлі, Р. Лінч. розробили фактори мотиваційної стратегії аби залучати волонтерські організації.

1. «Право власності» розуміється як почуття особистої відповідальності за певну якусь діяльність. Це конкретна робота, яка приносить задоволення.
2. «Відповідальність за результат» забезпечує успіх волонтера і є підтвердженням, що волонтер не просто виконає завдання, а буде почувати відповідальність за результат, якщо це відбувається, то він концентрується повністю на тому, що робить.
3. «Оцінка результатів» важливий елемент мотивації волонтера, адже якщо не буде з чим порівняти отриманий результат, то унеможлиблюється визначення на скільки добре працює волонтер.

Цікавим дослідження мотивів є робота Джинна Моріса Трамбауера «Практичні рекомендації з перетворення волонтерів у міністрів». За допомогою опитування він зібрав найбільш повторюванні мотивації волонтерів. «Знайомство з новими людьми; боротьба з самотністю; схвалення оточуючих людей; відчуття потрібності суспільству; для розваги; причетність до вирішення важливих соціальних проблем; вираження творчої натури; набуття знань і практичних навичок; розширення власного світогляду; встановлення нових зв'язків і підписання нових контрактів, які допоможуть для подальшого працевлаштування; можливість кар'єрного зростання.»[26]

Одним з мотивів волонтерів є покращення життя суспільства, громадськості. Але науковці сперечаються щодо альтруїзму, як мотиву, що спонукає до волонтерської діяльності. Альтруїзм - це безкорисливе наданням допомоги людям. Але з іншого боку, людина завжди переслідує якісь власні цілі.

У публікації К. Беспалової вказано, що у 1981 році М. Фріш та М. Джерард провели дослідження серед 455 американських волонтерів Червоного Хреста, яке підтвердило, що волонтери керуються або альтруїстичними мотивами (турбота про інших), або егоїстичними (турбота про себе).

У 1987 досліджувалися волонтери психіатричної лікарні. Було з'ясовано, що егоїстичні мотиви добровольців були сильнішими за альтруїстичні. Волонтери

очікували певну користь від набутого досвіду. «Здобуття нових навичок та досвід» вони поставили на перше місце за ступенем важливості серед 10 запропонованих мотивів.[16, с. 67-71]

Вітчизняна дослідниця А. Капська відзначає, що для мотивації особи до волонтерської діяльності існує система стимулів-чинників. Серед найбільш впливових стимулів-чинників, що можуть позитивно зорієнтувати волонтера на діяльність в організації, ми можемо назвати такі:

- «отримання знань з проблем суспільства;
- цікаво проводити час, займаючись волонтерством, виходити "у світ";
- заводити нові знайомства чи бути разом із старими друзями-волонтерами;
- отримувати нові навички і досвід;
- почувати себе корисним суспільству;
- встановити ділові контакти;
- бути частиною престижної групи;
- перейти до нового способу життя;
- розважатися;
- отримати визначений статус».[32]

Наступний дослідник мотивації волонтерів Е. Кларі припустив, що важливі мотиваційні фактори, які впливають на подальшу участь добровольців у волонтерських проектах відкривають два види егоїстичної мотивації:

- Мотиви збагачення (enrichment motivations)
- Мотиви приналежності (affiliation motivations).

Мотиви збагачення визначаються як ті, які засновані на бажанні отримувати та розвивати певні знання та навички, необхідні для переваг у майбутньому. Мотиви приналежності, в свою чергу, базуються на бажанні волонтерів спілкуватися та розвивати соціальні відносини з іншими людьми. Для студентів коледжу мотиви приналежності виявилися більш важливішими за мотиви збагачення.[60, pp. 269-284]

У 1991 році, дослідники поведінки волонтерів, а саме мотиваційної складової, Р. Кнаан і Р. Гольдберг-Глен провели поглиблений аналіз наукової літератури, яка торкалася мотивації волонтерів та вказали обмеженість багатьох попередніх вчень.

Ними було визначено, що певна кількість досліджень мали здебільшого описовий характер, не були ні логічними, ні послідовними, ні систематичними. Вченими було виокремлено основні 28 мотивів, якими, на їх думку, керувалися волонтери. Користуючись 5-ти бальною шкалою Лайкерта, вони створили шкалу

мотивації волонтера (Motivation to volunteer scale). Цю шкалу було використано при опитуванні 258 волонтерів та 104 осіб, що не займалися волонтерством. Науковці дійшли до висновку, що добровольці мають як альтруїстичні, так і егоїстичні мотиви. [60, pp.269-284].

Інша модель, що роз'ясняє мотивацію волонтерів, про яку варто згадати, з'явилась на початку 90-х років – багатофакторна модель (multifactor model). Вона була розроблена Е. Кларі та М. Снайдером.[59, pp.485-505].

Бачимо, що досить достатня кількість дослідників вивчали мотиваційну складову поведінки волонтерів. Хоча менша кількість класичних теорій волонтерства акцентують увагу на егоїстичних мотивах, але альтруїзм досі вважається основним мотивом, що спонукає волонтерів до діяльності, - вважає К. Беспалова, з чим ми також погоджуємося.

Мотиваційна складова поведінки волонтерів, які підтримують та забезпечують українську армію сьогодні, допомагають визволити полонених, підтримують сім'ї загиблих, вимушених переселенців, то, на нашу думку, більшість із них керується альтруїстичними мотивами. Насамперед, це почуття обов'язку та відповідальності перед країною, морального обов'язку перед побратимами.

Звичайно, є волонтери, що мають егоїстичні мотиви. Такі волонтери допомагають аби показати себе «з гарного боку», зробити собі PR-компанію тощо. Такі мотиви можуть спостерігатись у людей публічних, хоча й не у всіх, хто займається волонтерською діяльністю.

В цілому, можна говорити, що кожна людина, яка займається благодійною діяльністю керується своїми особистими внутрішніми мотивами. Тому, поки що проблематика мотивації волонтерів, які працюють для підтримки та забезпечення всім необхідним української армії, не досліджене повністю. Ймовірно, це може бути зроблено в майбутньому, коли збройний конфлікт буде розв'язано.

Отже, дослідивши мотив в цілому, можна сказати, що волонтерська діяльність в сучасному суспільстві і є мотивом, адже вона має напрям допомоги, який засновується на відповідальності за свою діяльність. Але в соціально-допустимою нормою є егоїстичні мотиви. Альтруїстичний мотив має бути підґрунтям, але ми завжди маємо враховувати людський фактор і те, що людина ніколи не зупиняється на досягнутому і бажає здолати все більші цілі.

Соціологи також виділяють окрім матеріальної мотивації(є не можливою в Україні, оскільки в ЗУ «Про волонтерську діяльність» вказано, що волонтерська діяльність – це безкорислива, безоплатна допомога) є і нематеріальна мотивація.

«Види нематеріальної мотивації.

- Інформування громади про досягнення волонтера.
- Створення можливості спілкування зі значущими людьми, для підвищення рівня кваліфікації
- Допомога в організації дозвілля
- Залучення до нових видів діяльності, проектів тощо
- Навчання
- Залучення до проектів, як керівництва
- Можливість кар'єрного зросту» [40, с. 33-34]

2.3 Сучасний стан волонтерської діяльності в умовах збройного конфлікту

Нам вже відомо, що одним з головних інституцій громадянського суспільства є волонтерська діяльність. За рейтингом, що формує Charities Aid Foundation в 2017 році Україна посіла 90-е місце.[58]. Хоча раніше Україна також себе не погано показувала на фоні таких держав як Росія, Болгарія, Румунія. Але можна навести табличку для порівняння, що Україна стала ще більш благодійною.

Рік	Місце у світовому рейтингу
2013	103
2014	101
2015	102
2016	90
2017	89

(табл..3)

Це можна пов'язати зі зміною основних тенденцій волонтерства. Раніше українці переважно жертвували гроші особисто людям які їх потребували чи кидали до скриньок встановлених благодійними організаціями, то зараз має дуже кардинальні зміни. Зараз люди ставляться більш обдумано до благодійництва і вони змінили форму грошових пожертвувань особисто нужденним на ті самі грошові пожертвування, тільки через благодійні проекти, які мають більш комплексний підхід допомоги.

Порівнюючи 2015 рік і 2018 рік, то першочерговими особами для допомоги в людей є діти та інваліди. Це прийшло на зміну благодійних внесків для військових.

Український форум благодійників з 2015 року проводить Національний рейтинг благодійників. «Національний рейтинг благодійників – професійний незалежний рейтинг благодійних організацій, які оприлюднюють свої річні податкові звіти. Це унікальна можливість публічно підтвердити прозорість та підзвітність діяльності на всеукраїнському рівні. До участі запрошуються усі благодійні фонди – від невеликих до найбільших.»[52]

За допомогою цього рейтингу ми можемо прослідкувати як змінювались сфери надання благодійництва благодійними організаціями у відсотковому співвідношенні.

Рік	2015	2016	2017
Сфера благодійництва			
Допомога армії	6,9%	0,9%	Немає даних
Соціальний захист	58,7%	30,6%	24,1%
Захист довкілля і тварин	0,5%	0,3%	0,2%
Економічний розвиток	8,3%	6,7%	0,7%
Мистецтво та культура	1,8%	0,4%	0,4%
Охорона здоров'я	14,9%	57,2%	69,2%
Розвиток наук	1,3%	1,6%	1,4%
Спорт	2,8%	1,2%	0,6%
Інше	4,8%	1%	3,1%

(Табл..4[52])

З таблички 4, ми можемо зробити висновок, що дійсно, протягом 2015-2017рр, благодійна допомога найбільше надавалась у сфері соціального захисту та охорони здоров'я. Щодо допомоги армії, то такі цифри, на мою думку не дивні, оскільки люди та організації здебільшого допомагають особисто тому хто потребує, адже більша частка допомоги армії повинна надходити саме від держави, а волонтерські організації напряду допомагають військовим, а не через військомат, тому таку допомогу можна віднести до будь-якої іншої сфери.

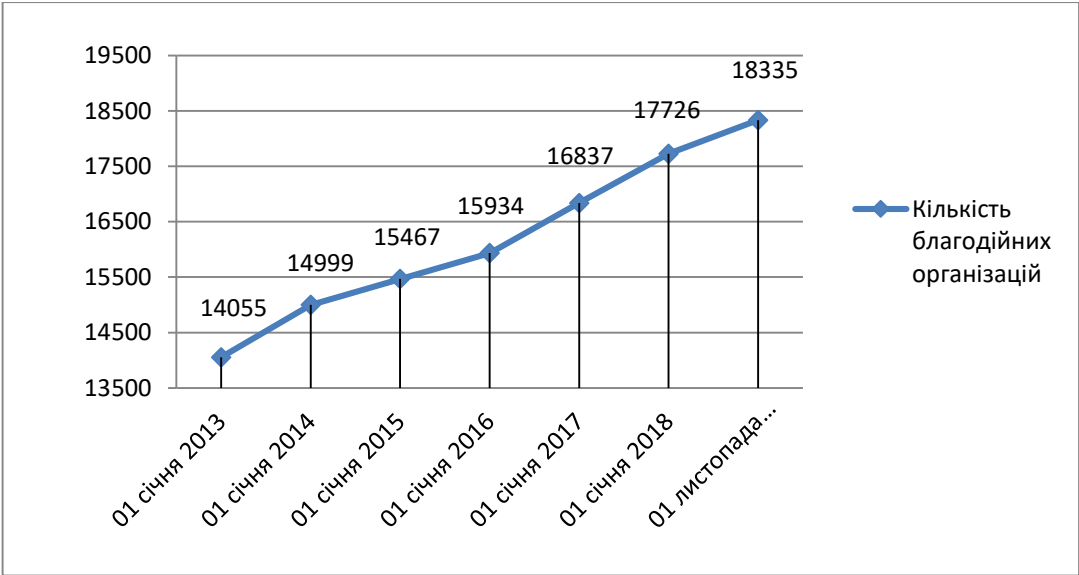
Хамбермас вважає, що ««громадськість, створюючи нові структури

цивільного суспільства, тим самим протистоїть зазіханням держави, деспотизму абсолютизму, авторитаризму на права людини і висуває на перший план гуманістичні умови та цінності, немеркантильне, високодуховне, моральне поведіння, самосвідомість, самовизначення, волю і гідність окремої особистості.»[53]. Саме тому можна сказати, що громадські утворення є невід’ємною частиною політичного процесу і тому є важливою умовою для повноцінної діяльності держави. В загальному всі громадські об’єднання повинні вирішувати нагальні питання громадськості, на які держава або не звертає уваги чи не може забезпечити вирішення в повному обсязі.

За даними Єдиного державного реєстру установ та організацій станом на 1 листопада 2018 рік в Україні зареєстровано 18335 благодійних організацій. На сайті Державної служби статистики є дані про кількість благодійних організацій з 2013 року.

Аби більш точно зрозуміти динаміку росту кількості, мною запропоновано графік, де вказано кількість благодійних організацій станом на початок років.[24]

(графік 1)

Цей графік є підтвердженням, що саме Революція Гідності внесла вагомий внесок у відбудову громадянського суспільства через волонтерство. Події 2013-2014 року на Майдані, а також подальший конфлікт з Російською Федерацією сприяли утворенню великої кількості волонтерських організацій, які функціонують завдяки прояву благих позицій та інтересів людей. Визнання волонтерської діяльності на рівні держави є також посиленням соціальної активності громадян. Це також можна проглянути через рівень довіри до волонтерської діяльності. Центр Разумкова провів восени 2018 року дослідження «Довіра громадян України до суспільних інституцій». В звіті цього дослідження наведено результати: «Серед інститутів держави та суспільства найбільшу довіру

громадян мають волонтерські організації (їм довіряють 65,2% опитаних ... – число респондентів, які довіряють цим інститутам, на статистично значимому рівні перевищує число тих, хто їм не довіряє.»[29]

Проте на рівень розвитку громадянського суспільства впливає не стільки кількість громадських об'єднань, скільки їх дієвість і можливість здійснювати помітний вплив на ухвалення політичних рішень у державі. При цьому маємо зауважити, що існування великої кількості громадських організацій різного спрямування не обов'язково означає високий рівень громадської активності. Очевидно й те, що кількість і якість діяльності громадських організацій несумірні: попри величезну кількість зареєстрованих НУО, лише менша їх частина постійно й активно працює, більшість же існує формально.

Згідно висновків Загальнонаціонального дослідження «Волонтерство в Україні», українці визнають велику роль волонтерського руху в суспільних процесах: 62% визнають роль волонтерів у політичних змінах останнього року, 85% вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру, а 81% схильні вважати волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства. Майже чверть українців (23%) мали досвід волонтерства, із них 9% українців почали займатись волонтерством протягом останнього року. Основним напрямом діяльності волонтерів у 2014 році стала допомога українській армії та пораненим - цим займалися 70% волонтерів. До подій Майдана найбільш актуальними напрямками діяльності були допомога соціально незахищеним групам населення та благоустрій громадського простору. Найбільша група волонтерів – ті, які займаються волонтерством 1-2 рази на місяць. Більшість волонтерів вказали, що займаються волонтерством самотійно, та не зазначили участь у конкретних волонтерських проектах. 43% волонтерів належать до середнього класу, серед всієї вибірки таких 35%. Під час дослідження учасники відповіли на запитання стосовно благодійності. 74% українців жертвували кошти на різні цілі коли-небудь у житті, з яких 25% почали жертвувати тільки протягом останніх 12 місяців. Суми пожертв українців різняться та складають від кількох гривень до 283 000 гривень на рік. У 2014 році найбільш охоче українці жертвували на допомогу українській армії, пораненим та хворим дітям. У 2014 році кількість українців, які жертвують кошти, збільшилась – 63% робили пожертви, тоді як до 2014 року жертвували кошти 49% українців. В 2014 році сума пожертв була більшою, аніж в інші роки.[28]

2.4 Правове регулювання волонтерської діяльності

Волонтерська діяльність у всьому світі є важливим аспектом громадянського суспільства. Адже волонтерська діяльність спрямована на вирішення проблем як однієї людини, так і вирішення більш глобальних проблем, в залежності від ситуації. Волонтерство сприяє розвитку суспільства шляхом креативного і досить сміливого рішення проблем. Також важливим є, о волонтерство на даний час набирає все більших обертів. Волонтери по всьому світу утворюють мережу волонтерського руху. Волонтерська діяльність безумовно має позитивний вплив на соціальну активність держави, адже сприяє більш якісному співіснуванню, особистісного розвитку.

На даний час Україна визначає соціальну сферу головним напрямом державної політики. Тому держава сприяє створенню різних соціальних служб, але людський ресурс задіяний не в достатній кількості, саме тому підбирається мотивація, яка буде людей стимулювати до благодійності, створення волонтерських організацій.

Праве регулювання волонтерської діяльності відбувається через Конституцію України, Закон України «Про волонтерську діяльність», який визначає, що «волонтерська діяльність - добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.»[2] , а також міжнародні нормативно-правові акти. В Законі України «Про волонтерську діяльність» зазначено напрямки роботи волонтерської діяльності, принципи. Але в Законі України «Про волонтерську діяльність» не зазначено поняття «волонтерська організація», тому є необхідність визначити чи можна використовувати поняття «громадське об'єднання» для «волонтерська організація». Із Закону України «Про громадські об'єднання» «Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є невідповідним товариством, основною метою якого не є одержання прибутку.»[5]. Звідси ми можемо зробити висновок, що оскільки волонтерська організація – це юридична особа, напрямок роботи якої є безоплатна діяльність на користь суспільству, то на нашу думку використання поняття «громадське об'єднання» цілком можливе для «волонтерської організації».

Проте волонтерська діяльність може регулюватись не тільки національним законодавством, а і міжнародним, хоча воно носить рекомендаційний характер. Тому вважаємо доцільним аналіз таких нормативно-правових актів.

Розглянемо першопочаткові міжнародні нормативно-правові акти. Фундаментальними для створення законодавства щодо волонтерської діяльності

були: Загальна Декларація Прав Людини, Міжнародна Конвенція про права дитини – ці нормативно-правові акти зазначали право людей на свободу мирних зборів, а також забороняли змушувати людей входити до організацій.

Перша Загальна Декларація волонтерів була прийнята 14 вересня 1990 р. у Парижі на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації. Згідно їй, волонтерство розглядалось як інструмент соціального розвитку суспільства. Саме в ній вперше було підкреслено, що волонтерство – це добровільне діяння, активна участь громадян в суспільній діяльності; волонтерство відображає позиції та світосприйняття людини, покращує якість життя, сприяє будівництву справедливого і мирного суспільства, а також збалансовує економічний розвиток та соціальний[19].

«Ця Декларація підтримує право кожної жінки, чоловіка та дитини на вільне об'єднання у спілки та зайняття волонтерською діяльністю без будь якої дискримінації відносно культурного та етнічного походження, віросповідання, віку, статі, фізичного, соціального чи економічного становища. Всі люди у світі повинні мати право на вільне витрачання свого часу, таланту та енергії на користь інших людей чи громади, працюючи індивідуально чи в колективі і не сподіваючись на фінансову винагороду»[27, с. 67-80]

У 2001 році на XVI Всесвітній конференції добровольців було прийнято Декларація про волонтерську діяльність в якій було зазначено принципи волонтерської діяльності: «визнання права на волонтерство за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального стану; повага гідності та культури всіх людей; надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства; визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх колективному забезпеченню; перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем. Волонтерська діяльність сприяє самореалізації, особистісному розвитку, саморозвитку особистості, успішній соціалізації, допомагає одержувати навички взаємодопомоги та підтримки один одного та має суспільно корисний характер»[27, с.67-80]

В резолюції Генеральної асамблеї ООН встановлено, що формами волонтерської діяльності є допомога один одному, самодопомога, надання послуг та інша громадська участь для соціального та економічного розвитку на користь суспільству.

ООН стимулює держави до створення стратегій соціально-економічного розвитку з врахуванням волонтерства, відшукати та прибрати зі своїх законів бар'єри, що заважають вести волонтерську діяльність, послабити податкові стягнення аби це не ставило волонтерів в невідгідне становище, а також ООН закликає про надання правових статусів волонтерам і соціальний захист.

Обов'язковим до виконання Україною є обмін досвідом з іншими країнами в сфері молодіжної політики та неформальної освіти, напрямком якої є здобуття знань та професійних навичок в галузі волонтерства. Це передбачено Угодо про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами членами.

Вагомою є Конвенція про сприйняття транснаціональній довгостроковій волонтерській службі, яка була ухвалена Радою Європи 11 травня 2000р. Завдяки цій Конвенції, український волонтерський рух інтегрує в загальноєвропейський волонтерський рух, оскільки президентом України було затверджено стимулювання волонтерської діяльності та вирішення питання щодо участі держави в Європейській конвенції про довгострокову волонтерську службу.

На нашу думку, необхідно окремо окреслити волонтерів пробації. Адже це є актуально не тільки у всьому світі, а й в Україні, оскільки під цю категорію потрапляють наші засуджені в Російських судах військові. Саму актуальність волонтерства пробації можна пояснити тим, що інтеграція в суспільство осіб з місць позбавлення волі – це процес досить складний і за допомогою зусиль державних інституцій майже неможливий. Законом України «Про пробацію» чітко окреслено хто такий волонтер пробації, а саме: «волонтер пробації – це фізична особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, уповноважена органом пробації та волонтерською організацією на виконання окремих завдань, пов'язаних із пробацією, на добровільній та безоплатній основі.»[7]. Завданням волонтера є «сприяння органу пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведення з ними соціально-виховної роботи»[7]

Чітких функцій для волонтерів пробації в законі не вказано, але у своїй роботі Богатирьов І.Г. назвав їх перелік з практичного досвіду:

- «проводити профілактичні бесіди із засудженими, їх родичами, а також особами, які можуть впливати на засуджених і користуються у них повагою та авторитетом;
- вживати заходи щодо запобігання випадкам невиконання з боку засуджених покладених судом обов'язків, порушенням громадського порядку і повторним злочинам;

- співпрацювати з адміністрацією підприємств, установ і організацій щодо здійснення профілактично-виховного впливу на осіб, які відбувають виправні роботи чи звільнені від відбування покарання з випробуванням;
- виконувати доручення інспектора кримінально-виконавчої інспекції;
- надавати допомогу співробітникам кримінально-виконавчої інспекції в підготовці матеріалів щодо представлення засуджених до умовно-дострокового звільнення від покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким та у працевлаштуванні;
- за дорученням співробітників кримінально-виконавчої інспекції проводити періодичні перевірки осіб, які перебувають на обліку в інспекції за місцем проживання останніх і складати відповідну довідку за їх результатами».[17, с.119-123]

Як можемо побачити досить багато функцій покладається на волонтерів та чи існує така їх кількість аби задовольнити всі зазначені завдання. Про це не згадувалось ні до створення служби пробації, ні тепер.

Та увагу привертає інше питання. За Законом України «Про волонтерську діяльність» волонтером може бути як юридична особа(організація), так і фізична особа, а Закон України «Про пробацію» визначає термін «нагляд», але це є елементом примусового характеру і за КПК України такий нагляд можливий лише на підставі вироку суду. Тобто, якщо волонтер здійснює свою діяльність індивідуально, то за цим законом орган пробації покладає функції держави на приватну особу(волонтера пробації). Отже такий волонтер може здійснювати тільки соціально-виховну роботу.

Також волонтерську діяльність можна охарактеризувати як надання благодійних послуг. І звідси можна вказати, що волонтерські послуги – це надання безоплатних послуг, але їм властиві споживчі ознаки (ціна та вартість), вони є необхідними для окреслення позитивними рисами суспільство, а також є направлені на забезпечення потребами нужденних.

Отже, волонтерські послуги мають перелік ознак:

- « учасники благодійної та волонтерської діяльності стають суб'єктами правовідносин у разі надання та отримання соціальних послуг;
- однією зі сторін таких правовідносин є благодійна або волонтерська організація;
- закріплення порядку надання волонтерських послуг переважно на рівні законів та підзаконних актів, наприклад, статус організації, затверджений органом державної влади;

- волонтерські послуги надаються безкорисливо, тобто на безоплатній основі (ця ознака дає благодійній та волонтерській організації підстави для отримання статусу неприбуткової);

- наслідком надання волонтерських послуг є не економічна вигода послугонадавача, а економічна вигода послугоотримувача та суспільно-корисний ефект, якого сторони намагаються досягти в результаті участі в правовідносинах (підтримка держави у виконанні соціальної функції та досягнення суспільного добробуту).»[18]

Благодійна організація - це недержавна організація, головною метою діяльності якої є здійснення благодійної діяльності в інтересах суспільства або окремих категорій осіб (стаття 1 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації»). «Благодійна діяльність - добровільна безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності.»[3]

Відповідно, благодійна організація є одним із видів громадської організації, однак звернути увагу слід на те, що її діяльність має лише їй притаманні особливості, які передбачені законодавством. Зокрема, основною ознакою благодійної організації є здійснення благодійної діяльності, тобто діяльності, яка не має на меті одержання прибутків. Така діяльність повинна здійснюватись в інтересах суспільства або ж окремих його категорій.

Благодійна діяльність благодійних організацій повинна здійснюватись у формах, які передбачені статтею 16 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації», а саме у вигляді:

- «одноразової фінансової, матеріальної та іншої допомоги;
- систематичної фінансової, матеріальної та іншої допомоги;
- фінансування конкретних цільових програм;
- допомоги на основі договорів (контрактів) про благодійну діяльність;
- дарування або дозволу на безоплатне (пільгове) використання об'єктів власності;
- дозволу на використання своєї назви, емблеми, символів;
- подання безпосередньо допомоги особистою працею, послугами чи передачі результатів особистої творчої діяльності;
- прийняття на себе витрат по безоплатному, повному або частковому утриманню об'єктів благодійництва;
- інших заходів, не заборонених законом.»[3]

Відповідно до статті 20 Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» благодійні організації, що існують лише на членські внески і

добродійні пожертвування, звільняються від сплати податків та інших платежів до бюджету і спеціальних фондів. Разом з тим, джерела формування майна та коштів благодійних організацій можуть складатися:

- «внески засновників (засновника) та інших благодійників;
- благодійні внески і пожертвування, що мають цільовий характер (благодійні гранти), надані фізичними та юридичними особами в грошовій та натуральній формі;
- надходження від проведення благодійних кампаній по збору благодійних пожертвувань, благодійних масових заходів, благодійних лотерей та благодійних аукціонів з реалізації майна та пожертвувань, які надійшли від благодійників;
- доходи від депозитних вкладів та від цінних паперів, надходження від підприємств, організацій, що перебувають у власності благодійної організації;
- інші джерела, не заборонені законодавством України.»[3]

Джерелом формування майна та коштів благодійної організації не можуть бути кредити.

Відповідно до статті 21 цього ж Закону фінансова діяльність, спрямована на благодійництво, не розглядається як підприємницька або інша прибуткова діяльність. Надходження благодійної організації від фінансової діяльності спрямовуються виключно на благодійництво і забезпечення господарської діяльності у розмірах та порядку, передбачених Законом України «Про благодійну діяльність і благодійні організації».

З одного боку створення волонтерських організацій та благодійних фондів показує, що люди небайдуже ставляться до проблем інших та є і інша сторона медалі. Оскільки немає офіційної статистики кількості волонтерів, то досить важко попередити створення шахрайських організацій. «Проте, не всі волонтери насправді допомагають країні. З розвитком руху допомоги були створені й шахрайські угруповання. «В Україні є дуже багато шахраїв псевдоволонтерів, які раніше займалися переселенцями з Чорнобиля, а зараз змінили вектор руху у бік зони АТО. Вони розуміють, що війна на Донбасі може приносити значні прибутки», – заявив голова Ради волонтерів при Міністерстві оборони України»[56]

Тому варто зазначити, що створення офіційної реєстрації волонтерів для проведення статистики щодо їх кількості перешкоджало б утворенню шахрайських групувань.

В ході написання другого розділу нами було досліджено види, форми та класифікація волонтерської діяльності та волонтерів в цілому, а також було встановлено компоненти поведінки волонтерів в більшій мірі мотиваційну складову, охарактеризовано сучасний стан волонтерства в умовах збройного конфлікту. А також, можна вказати, що держава на законодавчому рівні інтерпретує різні види волонтерської діяльності, що забезпечує повну міру розуміння цього феномену.

III. Розділ. Емпіричний аналіз особливостей волонтерської діяльності в зоні збройного конфлікту в Україні

3.1 Програма дослідження

Проблема дослідження.

В сучасній Україні волонтерська діяльність дуже розповсюджене явище, адже Революція Гідності спровокувала хвилю утворень волонтерських організацій. Волонтерами можуть бути звичайні пересічні люди, а також відомі особистості, але вони завжди знаходять час задля допомоги іншим і таким чином вони можуть проявляти свої позиції та інтереси в суспільстві.

На даний час, волонтерських організацій з напрямком роботи який торкається збройного конфлікту в Україні велика кількість. З одного боку, таку кількість необхідно розглядати як прогрес у становленні соціально активного суспільства, але з іншого боку, є певна кількість так званих «псевдоволонтерів», які паплюжать статус волонтера і таким чином рівень довіри до волонтерських організацій понижується.

Також цікава думка самих волонтерів про подальший розвиток волонтерської діяльності. Адже стан конфлікту в Україні для суспільства став вже звичним і люди вже як емоційно, так і фізично виснажені, тому допомагати хочуть менш охоче.

Мета дослідження.

З'ясувати, що мотивує волонтерів, особливості роботи, особистий досвід волонтерів та прогнози подальшого розвитку волонтерського руху

Метод дослідження.

Методом дослідження було обрано фокус-групове інтерв'ю. «Фокус-група – це якісний метод дослідження, групове інтерв'ю, організоване у вигляді розмови кількох респондентів, зазвичай 6–12 осіб, на задану інтерв'юєром модератором тему.»[35] Такий метод дозволить за невеликий проміжок часу виконати всі поставлені завдання та зібрати якісну інформацію, оскільки комфортна обстановка, дружній колектив спонукатиме до діалогу між учасниками, але його буде направлено в необхідне русло модератором. Всю інформацію отриману за допомогою фокус-групи можна вважати достовірною та вона буде підлягати аналізу.

Основні етапи дослідження:

1. Формулювання програми дослідження
2. Розробка питань для респондентів

3. Запрошення респондентів на фокус-групове інтерв'ю
4. Проведення дослідження
5. Протягом заходу вести аудіо та відео записи
6. Оформлення транс-крипту заходу
7. Підготовка аналітичний звіт
8. Проаналізувати та зробити висновки по даному дослідженні

Критерії відбору респондентів.

Для того, щоб зібрати якісну інформацію щодо волонтерської діяльності, для фокус-групи було сформовано групу з 8 респондентів. Саме така кількість покаже різноманітність думок респондентів, а також кожен з респондентів буде почутий модератором. До фокус-групи було запрошено волонтерів Уманської громадської організації «До Перемоги», оскільки ця організація має великий досвід у волонтерській діяльності.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати ким волонтери є в звичайному житті
2. Виявити мотивацію залучення до волонтерської діяльності до 2013 року(якщо така була)
3. Виявити мотивацію залучення до волонтерської діяльності після 2013 року
4. З'ясувати напрямки роботи волонтерської діяльності
5. Дослідити думку респондентів щодо «псевдо-волонтерів» і з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, між зростанням кількості волонтерів та появою «псевдо-волонтерів»
6. Дослідити прогнози подальшого розвитку волонтерської діяльності в українському суспільстві

Об'єктом дослідження є волонтери громадської організації «До Перемоги».

Предметом дослідження є мотивація волонтерського руху в українському суспільстві, чинники, що впливають на вибір заняття волонтерською діяльністю, «псевдоволонтери» як негативна сторона волонтерської діяльності, бачення волонтерів розвитку волонтерської діяльності далі.

Місцем проведення є штаб-квартира організації «До Перемоги». Оскільки респонденти почуваються тут комфортно і є змога розмістити всіх в колі. А також було підібрано максимально зручний час для всіх респондентів.

Дата проведення: 10.11.2018

Інтерпретація понять:

Волонтер - соціально активна особа, яка з власного бажання самостійно чи під егідою волонтерської організації надає допомогу армії України, пораненим, ветеранам АТО, їх сім'ям, ВПО та іншим і не отримує ніякої матеріальної допомоги.

Волонтерська діяльність – безкорислива добровільна діяльність корисна для суспільства і може здійснюватись як окремими особами, так і організаціями.

Волонтерська організація – це добровільне об'єднання осіб для задоволення суспільних інтересів шляхом допомоги тим, хто її потребує.

Мотивація – «система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини. Це стимулювання себе самого або інших до виконання діяльності, скерованої на досягнення індивідуальних та спільних цілей організації»[41]

«Псевдоволонтер» – шахрай який злочинним шляхом(оманом) збирає матеріальну допомогу задля задоволення своїх матеріальних потреб під виглядом збору матеріальної допомоги для тих, хто її потребує.

Головна гіпотеза:

Революція Гідності спонукала до утворення нового волонтерського руху та стала головним чинником збільшення кількості соціально активних громадян

Гіпотези:

1. Більшість хто став волонтером після 2013 року не були раніше (до 2013року) залучені до волонтерських організацій.
2. Революція Гідності змінила бачення громадян свого майбутнього і це спровокувало підвищення соціальної активності
3. Війна на сході України спровокувала зацікавленість волонтерською діяльністю саме з напрямом роботи допомоги українській армії
4. Мотивацією вступу до волонтерської організації є розуміння, що це є важливим для країни в переломний момент

5. Діяльність «псевдоволонтерів» згубно впливає на роботу реальних волонтерів

Гайд-сценарій бесіди:

1. Знайомство: ім'я, місце проживання, освіта, основний вид діяльності, хобі
2. Питання: Чи займались ви раніше (до 2013 року) волонтерською діяльністю?
3. Питання: Що змотивувало вас стати волонтером після 2013 року?
4. Питання: Які якості має мати сучасний волонтер?
5. Питання: Кому саме ви допомагаєте на даний час?
6. Питання: Яким методом ви допомагаєте?
7. Питання: Чи знаєте ви хто такі «псевдоволонтери»?
8. Кейс: В квітні 2015 року сталась прикра ситуація з волонтером з однієї з уманських громадських організацій. Анжела Шульга шахрайським шляхом користуючись своїм статусом волонтера виманювала в людей гроші для оформлення документів на поїздку закордон. Свою діяльність безпосередньо проводила в приміщенні організації чим spaплюжила честь і гідність своїх колег волонтерів. Зібравши певну суму зникла в невідомому напрямку. Чи вважаєте таку ситуацію рецедивною у нашому суспільстві?
9. Питання: Чи є причинно-наслідковим зв'язком чим більше волонтерів/волонтерських організацій – тим більше «псевдоволонтерів»?
10. Питання: Як ви вважаєте яким чином розвиватиметься далі волонтерство в Україні?

3.2. Аналіз та інтерпретація даних дослідження

За результатами проведеного якісного фокус-групового дослідження можна стверджувати, що волонтери – люди які вважають, що якщо вони не допоможуть, то ніхто не допоможе. Всі учасники є волонтерами з початку конфлікту на Сході України. 4 з 8 є цивільними громадянами і відповідно 4 з 8 є військовозобов'язані, які воювали під час АТО.

Для більш точного розуміння ким вони є в звичайному житті, мною було задано питання про вік, освіту, професійну діяльність. Вік респондентів 1 - 28 років, 7 – 40 – 48 років. 7 з 8 мають вищу освіту, але працюють не по спеціальності і 1 респондент на даний момент отримує вищу освіту за напрямом соціологія, а також пише магістерську дисертацію «Особливості психічного стану учасників бойових дій». А також 3 з 8 мають хобі, яке спрямовують на волонтерську

діяльність, а саме в'язання (в'язання теплого одягу для військових, в'язання оберегів), кулінарія.

Всі волонтери одноголосно на питання про волонтерську діяльність до 2013 року відповіли, що не займались, один з них сказав «навіть не знав, що таке є». Але в ході розмови було сказано: «Революція Гідності показала, що допомога один одному важлива для не розколу держави».

На питання «що вас змотивувало стати волонтером?» 3 з 8 відповіли «Початок війни». Один з волонтерів розповів: «Спочатку я отримував допомогу від волонтерів, коли був на передовій, а тепер сам допомагаю чим можу». Одна з респонденток сказала: «Революція Гідності змінила нашу свідомість на краще. Ми почали розуміти, що якщо хочемо жити в нормальній державі її необхідно самим розбудовувати». Інший учасник фокус-групи розказав, що саме його і підштовхнула Революція Гідності. «Я з самого початку Майдану стояв з братом і аж до кінця. Я бачив...я навіть відчув, як допомагають там волонтери, на власній шкурі. Коли ти чекаєш допомоги від держави, а вона тобі плює в спину. І я б сказав, що Революція Гідності не змінила свідомість, тому що це було об'єднання людей в яких ця свідомість вже була. Бо ті люди в яких свідомості не було, скільки дзвонили, скільки кликали на допомогу, вони казали «от почнуть стріляти, тоді і прийдемо», а почали стріляти – ніхто не прийшов. Ті хто прийшов відразу, ті прийшли. Свідомість або є, або її нема і нічого не вплине на її створення. І в кого її не було казали: «та що ви тут стоїте мерзнете? Нічого не зміниться».

На питання про якості сучасного волонтера, один з респондентів з гумором відповів: «Волонтер має мати гаряче серце, холодну голову і чисті руки», іншими відповідями пролунали «залізні нерви», «абстрагуватись від потоку бруду». Я попросила пояснення таких відповідей: «Волонтерів всі сприймають по різному. Деякі вважають, що вони повинні допомагати всім підряд і бажано в грошовому еквіваленті, а коли волонтери аналізуючи проблему з якою до них приходить людина, розуміють, що в них немає ресурсів для вирішення її питання відмовляють, то в адресу можна отримати багато «приємних» слів».

Також цікавило кому саме допомагають волонтери ГО «До Перемоги». Один з респондентів відповів: «особисто моя націленість – це АТОшники, ветерани АТО, їх сім'ї, сім'ї загиблих. Та і взагалі тим, хто приймає участь в захисті України». Ще одна думка іншого респондента: «допомагаємо всім хто потребує, крім здорових дорослих, в яких є руки і ноги, а на роботу влаштуватись – нема. Узагальнюючи допомагаємо всім соціально незахищеним. Я не підтримую волонтерський рух, який допомагає всім підряд. Будемо реалістами...всім не допоможеш. Якщо нема роботи – йди в воєнкомат, там черги нема.». З 8

респондентів 1 респондент внутрішньо переміщена особа, але в ході проведення фокус-групи мною було задано питання про допомогу ВПО, на що мені відповіли: «якщо просять допомагаємо, а не просять – ми їх не шукаємо. ВПО нам самі допомагають роботою в організації». Також інший респондент відмітив: «В принципі дорослі здорові люди і можуть самі забезпечити собі життя, але якщо треба – то звісно допоможемо.».

Волонтерська діяльність має багато форм та методів прояву. Щодо цього питання було декілька різних історій від респондентів.

«Ми допомагаємо різними методами. Ми включаємо всі види допомоги. Окрім гуманітарної допомоги ми прибираємо по місту в парках, на стадіонах, адже якщо не ми – то ніхто. Менталітет у нас такий...ледачий. Косили амброзію в громадських місцях, вийшов чоловік і попросив у нього під хатою викосити. Здоровий мужик не може в себе під хатою викосити той кущ! Всі чекають, що хтось за них зробить.»

«Для військових плетемо маскувальні сітки, закупаємо форму, хоч і ЗСУ забезпечує формою зараз, але вона має властивість зношуватись, закупаємо тактичне взуття, особливо багато уваги приділяємо, бо бувають замовлення на нестандартні розміри. Велику кількість домашньої консерви відправляємо. Влітку не тільки на себе закриваю огірки-помідори, а й на хлопців.»

«Багато уваги приділяємо також святам, до речі. Ми вітаємо всіх з всіма святами. Навіть на Новий рік закупаємо подарунки не тільки військовим, а й їх дітям не обмежуючи по віку»

«Багато техніки відправляємо купленої на зібрані кошти. Генератори, тепловізори, бензопили, колеса для автомобілів, запчастини для ремонту автомобілів. А ще за цей період війни нашою організацією було пригнано 3 машини в зону бойових дій, а деякі люди цього не бачать...думають, що ми між собою все ділимо.»

Про «псевдоволонтерів» посипалось багато історій. Наприклад, одна з респондентів розказала: «Пересікалась з такими особисто. Якось по вулиці йшов хлопчина з скринькою, підійшов до мене і каже: «Я ранений військовий, був в зоні АТО. Збираю гроші для своїх побратимів», а як виявилось звичайний волоцюга, який просто скористався моментом. Та якби він сказав правду, я б допомогла йому, а так...тим більше на вигляд цілком здоровий хлопчина». Ще розказали про ситуацію, що була волонтерська організація в яку люди приносили харчі, а волонтери при них ділили їх між собою, а що не хотіли брати собі ставили на полицю з коментарем: «а це в АТО». Також були згадані деякі місцеві організації, які возили в зону АТО харчі, одяг, ліки, а звідти привозили боєприпаси і зброю.

Щодо кейсу, який був мною озвучений в дискурсі «псевдоволонтерів», то один з респондентів розповів, що його знайомий став жертвою цієї шахрайки. Тому на питання рецидивності такої поведінки волонтерів в суспільстві респонденти вказали, що це буде завжди. «На мою думку, такі ситуації відбуваються в Україні досить часто. Тому ця ситуація може повторитись. Це залежить від того, що в людини в голові. Але якщо є показник, що довіра до волонтерів, як до інституції висока, то можливо не у великій кількості такі ситуації трапляються або не афішуються... хто знає. А не афішуються вони того, аби не запламувати репутацію волонтерів, бо тоді люди не зможуть довіряти волонтерським організаціям і взагалі перестануть приносити харчі, одяг і так далі, то тоді ми загнемось і нам не вистачить ресурсів, щоб продовжити допомагати.»

Про причинно-наслідковий зв'язок між кількістю волонтерських організацій і кількістю «псевдоволонтерів» всі одно голосно вважають, що він є.

Про розвиток волонтерських організацій в подальшому, то волонтери задумались, але головною думкою стало: «Дай Бог закінчиться війна, але ми все одно будемо допомагати людям, які дійсно потребують. Ми як бджілки в камуфляжі, вже настільки об'єднались і звикли допомагати, що це стало способом життя.»

Отже, це дослідження підтвердило всі висунуті гіпотези, а саме, що Революція Гідності спонукала громадян до створення волонтерських організацій та стала основним фактором збільшення кількості соціально активних громадян - волонтерів. Але також, можна сказати, що конфлікт на Сході України звернув увагу на проблеми забезпечення військових, тому це сприяло зацікавленості волонтерською діяльністю з напрямком допомоги армії України. Необхідно вказати, що всі учасники зазначили, що мотивацією до вступу у волонтерську організацію стало їх розуміння, що держава не має можливості забезпечити потреби соціально-незахищених громадян в кризових ситуаціях.

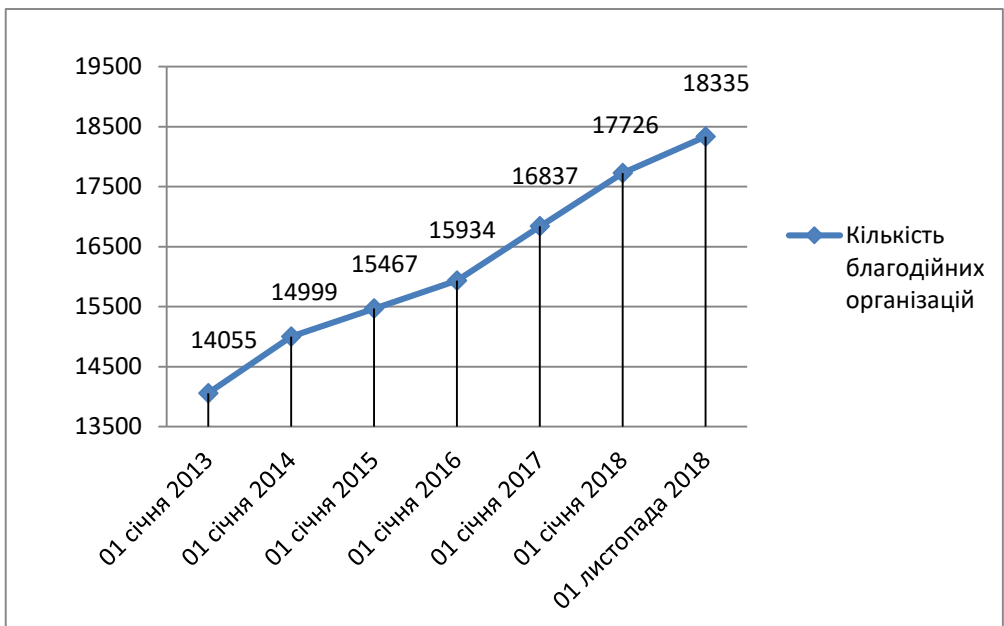
Висновки

В результаті проведеної роботи було узагальнено та проаналізовано основні теоретико-методологічні засади дослідження волонтерства в зоні збройного конфлікту як форми соціальної активності громадян в Україні. Соціальна активність – це діяльність, яка реалізується через різні форми і найтипівішими

сферами прояву є: соціально-політична, економічна, культурно-дозвільна життєдіяльність людини. В своїй більшості соціально активні особи об’єднуються в групи, в яких вони між собою пов’язуються спільними цінностями, системою взаємин і є включеними до однієї спільної діяльності. Волонтерський рух є суспільно важливим фактором, адже за сприянням волонтерів вирішується багато нагальних питань, що турбують громадян і через певні причини не можуть бути вирішені державними органами.

Початок волонтерського руху в історії України дізнатись майже не можливо, хоча історики вказують на те, що український народ завжди допомагали один одному. Тому відліком волонтерства можна вважати створення в Харкові поліклініку Червоного Хреста, на базі якої, професор Троїцький створив дитячу лікарню в 1902 році. З часом було відкрито велику кількість лікарень Червоного Хреста по всій країні. А вже в незалежній Україні фіксованою та офіційною датою створення першої волонтерської організації вважається «Телефон довіри» у 1992 році. На початку незалежності України волонтерська діяльність було спрямовано більше на гуманітарну і медичну допомогу. Було створено велику кількість волонтерських організацій таких, як «Карітас України», «Альянс громадського здоров’я» і т.д. Але в 2013 році Україна посідала 103 місце в рейтингу благодійності, а вже в 2017 році – 89-е місце. Це означає популяризацію волонтерства у суспільстві. На нашу думку, це є логічним, адже ми можемо порівняти статистику кількості благодійних організацій протягом 2013-2018рр., яку наведемо нижче в графіку.

(графік 2)

Волонтерський рух, який ми знаємо сьогодні, створювався стихійно, з об’єднання окремих волонтерів в групи, а потім об’єднання груп у більші волонтерські організації, які почали співпрацювати з централізованим

керівництвом і таким чином вже мали більший вплив на державний апарат та більший ефект від їхньої діяльності. Також необхідно сказати, що в 2014 р було створено «Асоціацію народних волонтерів», яка об'єднує волонтерські громадські організації та благодійні фонди, які допомагають військовим, внутрішньо переміщеним особам, ветеранам АТО та їх сім'ям, задля більшого ефекту волонтерського руху. Багато волонтерських організацій виготовляють самі екіпірування.

Але аналізуючи стан волонтерської діяльності під час Революції Гідності, на початку конфлікту з Росією і на теперішній час, то можна зробити висновок, що зараз активність громадян щодо допомоги волонтерським організаціям коштами, продуктами, іншими речами помітно знизилась. Це зумовлене тим, що люди вже звикли до такого стану країни та перші хвилі переполоху вже погасли і люди почали жити звичайним життям, хоча не погасли постріли на передовій та й наша армія потребує допомоги так само, як і раніше. Все ж волонтерська діяльність продовжує функціонувати своїми силами, вона допомагає військовим, які досі на передовій, ветеранам АТО, їх сім'ям, сім'ям загиблих, ВПО.

В загальному українці довіряють волонтерству, як суспільній інституції. Це ми можемо побачити через дослідження, яке провів аналітичний центр України «Центр Разумкова» «Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації». В якому було показано у відсотковому співвідношенні, до волонтерів найвища довіра громадян, ніж до інших інституцій таких як церква, ЗСУ, Національна гвардія України тощо.

Таку тенденцію довіри можна обґрунтувати, тим що волонтери підтримали державу в кризовій слабкості і надали всю можливу допомогу зі свого боку, а також в час, коли ситуація більш-менш стабілізувалась, вони все одно продовжують свою діяльність. Вони досі продовжують вирішувати проблеми громадськості, питання які торкаються наших військових, ветеранів АТО, ВПО тощо.

Цікавим для дослідження є поведінка волонтерів, а саме з чого вона складається, адже не кожна особа залучає себе до волонтерської діяльності, тому це привабливо і самим дослідникам. Для прикладу, науковці вважають, що успіх формування волонтерської поведінки у тому, що волонтерська діяльність дає виняткову можливість для людини поєднати задоволення своїх особистих потреб та потреб суспільства, а також можливість самореалізації.

Систематизуючи всі отримані знання про індивідуально-психологічні чинники, які спонукають до волонтерської діяльності, було створено таблицю(табл..5), яка є показовою для більш чіткого розуміння.

(Табл.5)

«Мотивація – це система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини. Це стимулювання себе самого або інших до виконання діяльності, скерованої на досягнення індивідуальних та спільних цілей організації.»[41]

Одним з мотивів волонтерів є покращення життя суспільства, громадськості. Але науковці сперечаються щодо альтруїзму, як мотиву, що спонукає до волонтерської діяльності. Альтруїзм - це безкорисливе наданням допомоги людям. Але з іншого боку, людина завжди переслідує якісь власні цілі.

В цілому, можна говорити, що кожна людина, яка займається благодійною діяльністю керується своїми особистими внутрішніми мотивами. На жаль, поки що питання мотивації волонтерів, які працюють для підтримки української армії, не досліджене емпірично. Можливо, це буде зроблено в майбутньому, коли збройний конфлікт буде розв'язано.

Дослідивши мотив в цілому, можна сказати, що волонтерська діяльність в сучасному суспільстві і є мотивом, адже вона має напрям допомоги, який засновується на відповідальності за свою діяльність. Але в соціально-допустимою нормою є егоїстичні мотиви. Альтруїстичний мотив має бути підґрунтям, але ми завжди маємо враховувати людський фактор і те, що людина ніколи не зупиняється на досягнутому і бажає здолати все більші цілі.

На основі проведеного дослідження, ми можемо зробити висновок, що мотивом стати волонтером на даний час є усвідомлення того, що держава не справляється з обов'язками допомагати соціально незахищеним людям і країні необхідна підтримка з боку звичайних громадян. Але, звісно, неможливо окреслити всю мотиваційну складову поведінки одним дослідженням, проте цим дослідженням доведено головну гіпотезу, що Революція Гідності спонукала до утворення нового

волонтерського руху та стала головним чинником збільшення кількості соціально активних громадян.

Отже, в сучасності волонтерська діяльність є дуже важливим аспектом для повноцінної роботи держави, адже новий волонтерський рух показав, що може бути підтримкою країни в кризові ситуації. Основою волонтерської діяльності є добровільність та безкорисливість волонтерів, а також їх гуманістичні цінності в поєднанні активних зусиль, які покладаються на вирішення суспільних проблем.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1999р.
2. Закон України “Про волонтерську діяльність” від 19 квітня 2011р
3. Закон України «Про благодійну діяльність і благодійні об’єднання» від 5 липня 2012р
4. Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» від 25 березня 1992р
5. Закон України «Про громадські об’єднання» від 22 березня 2012р
6. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999р
7. Закон України «Про пробацію» від 5 лютого 2015р
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг»

9. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження типового положення про Школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» від 30 січ. 2006 р.
10. Наказ про створення спеціальної служби «Телефон Довіри» при УДЦССМ від 30.04.99 № 52 // Довіра і надія. - 1999. - № 3. - С. 35.
11. «Альтернатива-В». Міжнародний волонтерський табір “Старовинний Львів – перехрестя культур” URL: <http://www.alternative-v.com.ua/mizhnarodnyj-volonterskyj-u-lvovi/>
12. Адріана Огорчак. Добродійство в Галичині. Діяльність громадських організацій. Погляд журналістів. - Київ, 1998, с. 50-53
13. Айвазян А. А., Боронина Л. Н., Вишне夫斯基 Ю. Р., Забокрицкая Л. Д., Нархов Д. Ю., Орешкина Т. А., Попов Д. С., Франц О. Б., Ячменева М. В. / под общ. ред. проф. Вишневого Ю. Р. Гражданская культура молодежи: тенденции, проблемы, перспективы: монография /; М-во образования и науки Рос. Федерации, Урал. федерал. ун-т. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2017. — 244 с.
14. Безпалько О.В. Розвиток соціальної активності особистості у дитячому об'єднанні URL: http://www.psyh.kiev.ua/Безпалько_О.В._Розвиток_соціальної_активності_особистості_у_дитячому_об'єднанні
15. Бех І.Д. Деякі аспекти нової виховної парадигми: в контексті творчості А. С. Макаренка / І. Д. Бех, О. В. Вознюк, М. В. Левківський // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1 (30). – С. 5-17.
16. Беспалова К.О. Мотиваційні аспекти волонтерства: досвід західних країн // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – №2. – С. 67-71.
17. Богатирьов І. Г. Роль громадських інспекторів (волонтерів) у виправленні та ресоціалізації засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі / І. Г. Богатирьов // Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». – 2009 р. – № 1 (2). – Дніпропетровськ: Акад. митної служби України, 2009. – С. 119–123.
18. Буздугуян Ярослава. Правове регулювання благодійної діяльності у сфері надання соціальних послуг. Журнал «Віче». №23, грудень 2015. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/5028/>

- 19.Вайнола Р. Х. Загальна декларація волонтерів / XI Конгрес Міжнародної асоціації Волонтерів // Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку / Р. Х. Вайнола, А. Й. Капська, Н. М. Комарова. – Київ: Академпрес, 1999. – 112 с.
- 20.Військовий інформаційний портал Military Navigator URL: <http://www.milnavigator.com/uk/britaniya-uvelichilavoennuyu-pomoshh-ukraine-vsu-poluchat-kaskipribory-nochnogo-videniya-i-sovremennye-aptechki/>
- 21.Волонтерство в Україні: як підтримати і посилити мотивацію?/ / ZN.UA, Випуск №1, 15 січня-22 січня 2016рік, URL: <https://dt.ua/internal/volonterstvo-v-ukrayini-yak-pidtrimati-i-posiliti-motivaciyu-.html/>
- 22.Вражений розмахом роботи «Нашого батальйону» : Вчасно. Служба новин URL: <http://v4asno.com/vrazhenij-rozmaxom-roboti-nashogo-bataljonu>
- 23.Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. – К.: НІСД, 2015. – 36с.
- 24.Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
- 25.Державний реєстр нерухомих пам'яток України. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/ukr/index>
- 26.Джинн Моріс Трамбауер «Практичні рекомендації з перетворення волонтерів у міністрів» URL: <http://www.malselvhistorielag.no/documents/PDFFileListDiverseHistorisk/Handbook-of-the-organisation-TODT-O-T-UK-1945.pdf>
- 27.Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів. Права людини: навч. посіб. — К.: Просвіта, 2002. — С. 67—80.
- 28.Загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні». – К., 2015. – 32с.
- 29.Звіт результатів дослідження «Довіра громадян України до суспільних інституцій». URL: http://razumkov.org.ua/uploads/socio/2018_06_press_release_ua.pdf
- 30.Ільчук Л.І., Давидюк О.О., Плечко С.П., Петренко Ю.М., Куц О.І., Голубкова І.В., Штихалюк О.М. – Вивчення практики щодо волонтерської діяльності в країнах Європейського союзу з метою її запровадження в Україні: Звіт про науково-дослідницьку роботу - Київ-2014 – 117с. – 24-26с.
- 31.Казан Е.М. Проблеми медичного забезпечення збройних сил України в Антитерористичній (2014–2015 рр.). Наукова конференція: Забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України - 246 стор URL: http://nangu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/Збірник-тез-2017_секція-2.pdf

- 32.Капська А. Й. Підготовка волонтерів до соціальної роботи: Навч.-метод. посібник / А. Й. Капська, О. Г. Карпенко, Н. М. Комарова. – Київ: Держсоцслужба, 2005. – 152 с.
- 33.Карітас України URL: <https://caritas-ua.org/karitas-v-ukrayini/>
- 34.Косовець В. І. Розвиток соціальної активності молоді в умовах соціокультурного середовища села : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 – Соціальна педагогіка / Василь Іванович Косовець ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 23 с.
- 35.Котлер Ф. Основы маркетинга [Текст] / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс; пер. с англ. – М., СПб., К.: Изд. дом “Вильямс”, 1999. – 1152 с.
- 36.Кратінова В. О. Волонтерство як фактор особистісно професійного розвитку майбутніх соціальних педагогів та працівників / В. О. Кратінова, Н. Б. Ларіонова, О. П. Песоцька // Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді : зб. ст. – К. : Християнський дитячий фонд, 2006. – С. 44–47.
- 37.Культурна спадщина Криму та Донечинни за сучасних умов О. М. Титова: URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7932-2/978-966-02-7932-2.pdf> - 25-32с
- 38.Лісіна Лариса Олександрівна – Розвиток пізнавальної активності школярів у процесі вивчення предметів фізико-математичного циклу – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова – Київ – 2000р – 17с
- 39.Лях Т. Л. Волонтерські групи як ресурс соціально-педагогічної діяльності державних і громадських організацій / Т. Л. Лях // Соціальна педагогіка: теорія і технології : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Т. Ф. Алексєєнко, Т. П. Басюк, О. В. Безпалько та ін.] ; за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 130–139.
- 40.Лях Тетяна Леонідівна та Журавель Тетяна Василівна та Спіріна Тетяна Петрівна та Тимошенко Наталія Євгенівна та Сергєєва Катерина Володимирівна та Бондаренко Зоя Петрівна (2012) «Менеджмент волонтерських груп від А до Я» навч.-метод. посібник - Версо-04, Київ – 288с – 33-39с, 71-74с
- 41.Маккарлі С. Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства / С. Маккарлі, Р. Лінч. – Київ: Ресурсний центр розвитку громадських організацій „Гурт”, 1998. – 160 с.
- 42.Маслоу А. Г. Мотивация и личность:[пер. с англ.]. – Издательский дом" Питер", 2009.

- 43.Медична служба Майдану: звіт про роботу та подальші плани. URL: <https://www.apteka.ua/article/281214>
- 44.Міжнародний благодійний фонд «Альянс громадського здоров'я» URL: <http://aph.org.ua/uk/pro-nas/>
- 45.Міністерство інформаційної політики України. Волонтерські організації. URL:<https://mip.gov.ua/content/volonterski--organizacii.html>
- 46.Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. - К.: Академвидав, 2003. – 448 с. – 278с
- 47.Осипова Н. П., Воднік В. Д., Клімова Г. П. [та ін.] ; за ред. Н. П. Осипової. /Соціологія : підручник– К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
- 48.Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України. Гуманітарна допомога. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Gumanitarna-dopomoga.html>
- 49.Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2013. – 576 с
- 50.Результати соціологічного дослідження: Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. URL: <http://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf>
- 51.Розова Т. В., Барков В. Ю. Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні: Монографія. – Одеса: Юрид. літ., 2003. – 336 с.
- 52.Український форум благодійників. Статистичні дані за 2015, 2016, 2017 рік. URL: <http://ufb.org.ua/rating/blago-charts?currentYear=2017>
- 53.Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность: Московские лекции и интервью / РАН; Институт философии / Н. В. Мотрошилова (отв.ред.). — М. : АО «КАМІ», Academia, 1995. — 450 с.
- 54.Харченко С. Я., Караман О. Л., Кратінова В. О. [та ін.]. / Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні : навч.-наук.-метод. посіб. для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц. роботи, соц. педагогіки– Луганськ, 2009. – 403 с. 6.
- 55.Хто і як допомагає на передовій . Народний оглядач. – 2014. – URL: <http://ar25.org/article/armiya-postachalnykiv-hto-i-yak-dopomagaye-peredoviy.html>
- 56.Шахраї дискредитують волонтерський рух в Україні, – експерти // ЗІК.НОВИНИ. URL: http://zik.ua/news/2017/05/02/shahrai_dyskredytuyut_volonterskyi_ruh_v_ukraini_e_ksperty_1089253

57. Arnstein, Sherry R. "A Ladder of Citizen Participation," JAIP, Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224
58. CAF WORLD GIVING INDEX 2017 / / Charities Aid Foundation (CAF), URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/cafworldgivingindex2017_2167a_web_210917.pdf
59. Clary C. D., Snyder M. A functional analysis altruism and prosocial behavior: The case of volunteerism // M. Clark (ed.). Prosocial behavior. Newbury Park, CA: Sage, 1991. – P. 485–505.
60. Cnaan R. A., Goldberg-Glen R. S. Measuring motivations to volunteer in human services // Journal of Applied Behavioral Science, 1991. – № 27. – P. 269–284.
61. Erik van Ingen¹ and John Wilson. I Volunteer, Therefore I am? Factors Affecting Volunteer Role Identity - Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0899764016659765>
62. Teske N. Political activists in America: The identity construction model of political participation. – Cambridge University Press, 1997. – 180p URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0190272513498397?journalCode=spqc>
63. The AIDS Action Europe URL: <https://www.aidsactioneurope.org/en/about-aae/who-we-are/history>
64. Thoits, P. (2013). Volunteer identity salience, role enactment, and well-being: Comparisons of three salience constructs. Social Psychology Quarterly, 76, 373-398.
65. WORLD GIVING INDEX 2017 [Электронный ресурс] / / Charities Aid Foundation (CAF), URL: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/cafworldgivingindex2017_2167a_web_210917.pdf

Додатки

1.

(рис.1)

2.

Класифікація волонтерів

Класифікаційна ознака	Приклади
Вік	Діти
	Підлітки
	Молодь
	Люди зрілого віку
	Люди похилого віку
Ступінь професіоналізму	Професіонали
	Непрофесіонали
Тривалість волонтерської діяльності	Волонтери, які працюють тривалий проміжок часу (понад 6 місяців)
	Сезонні волонтери
	Волонтери, які працюють короткий проміжок часу (разові акції, менше 6 місяців)
Соціальна	Учні

роль/статус	Студенти
	Безробітні
	Фахівці (спеціалісти)
	Батьки
	Сім'ї
	Пенсіонери
	Волонтери, які обрали працю як альтернативу вироку
Ступінь мобільності	Мобільні
	З обмеженою мобільністю
	Немобільні
Приналежність до організації	Корпоративні волонтери
	Волонтери громадських організацій
	Волонтери державних організацій (соціальних установ)
	Волонтери релігійних організацій
	Волонтери ініціативних груп мешканців територіальних громад
Досвід волонтерської роботи	Волонтери без досвіду
	Волонтери з незначним досвідом
	Волонтери з достатнім досвідом
Склад волонтерської групи	Змішаний, представлений представниками різних типів волонтерів
	Однотипний, представлений волонтерами одного типу
	(групи студентів-волонтерів, пенсіонерів-волонтерів

(Табл.1)

3.

(табл.2)

4.

(рис.2)

5.

Рік	Місце у світовому рейтингу
2013	103
2014	101
2015	102
2016	90
2017	89

(табл.3)

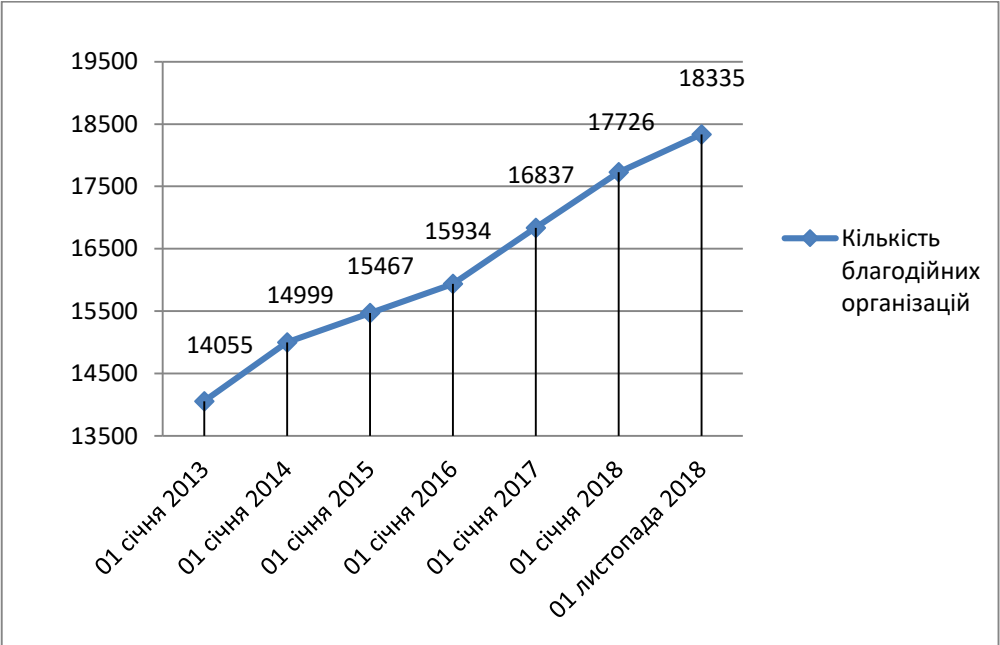
6.

Рік	2015	2016	2017
Сфера благодійництва			
Допомога армії	6,9%	0,9%	Немає даних

Соціальний захист	58,7%	30,6%	24,1%
Захист довкілля і тварин	0,5%	0,3%	0,2%
Економічний розвиток	8,3%	6,7%	0,7%
Мистецтво та культура	1,8%	0,4%	0,4%
Охорона здоров'я	14,9%	57,2%	69,2%
Розвиток наук	1,3%	1,6%	1,4%
Спорт	2,8%	1,2%	0,6%
Інше	4,8%	1%	3,1%

(табл.4)

7.

(графік 1)

8.

Модератор: Доброго дня! Давайте знайомитись? Назвіть ваше ім'я , місце проживання, освіту, основний вид діяльності, хобі. Розпочну, для прикладу, з себе. Василенко Марина, живу в Києві, є студенткою бго курсу КПІ, хобі – читання маркетингових книг.

Респондент: Я Костя, мені 45 років, народився і живу в Умані, маю технічну освіту, інженер-технолог на підприємстві з виготовлення ліків, хобі – спорт.

Респондент: Мене звати Світлана, мені 28 років, ВПО з Луганська, живу в Умані, студентка бго курсу соціології в УДПУ, пишу магістерську з теми: «Особливості психічного стану учасників бойових дій», хобі – в'язання теплих речей на передову.

Респондент: Я Сашко, мені 40 років, живу в Умані, маю вищу освіту, торгую, хоббі – спорт.

Респондент: Михайло, 48 років, проживаю в місті Умань, маю вищу освіту, вчитель фізичної культури, отримував в УДПУ, наразі по спеціальності не працюю, маю невеликий агро-бізнес – це і є моє хобі.

Респондент: Оксана, 44 роки, проживаю в Умані, також навчалась в УДПУ, вчитель молодших класів, хобі – випікання, печу пиріжки, торти в кожную поїздку.

Респондент: Вікторія, 42 роки, проживаю в Умані, навчалась в УДПУ, бувший вчитель, на даний момент пенсіонер по догляду за інвалідом.

Респондент: Ольга, 46 років, проживаю в селі Пеківці, маю технічну освіту, працюю продавцем, хобі – мої діти, їх 5.

Модератор: Чи займались ви раніше (до 2013року) волонтерською діяльністю?

Респонденти: Ніколи!

Респондент: Навіть не знав, що таке є!

Респондент: Революція Гідності показала, що допомога один одному важлива для не розколу держави.

Модератор: Що змотивувало вас стати волонтером після 2013 року?

Респонденти: Початок війни.

Респондент: Спочатку я отримував допомогу від волонтерів, коли був на передовій, а тепер сам допомагаю чим можу

Респондент: Революція Гідності змінила нашу свідомість на краще. Ми почали розуміти, що якщо хочемо жити в нормальній державі її необхідно самим розбудовувати

Респондент: Я з самого початку Майдану стояв з братом і аж до кінця. Я бачив...я навіть відчув, як допомагають там волонтери, на власній шкурі. Коли ти чекаєш допомоги від держави, а вона тобі плює в спину. І я б сказав, що Революція Гідності не змінила свідомість, тому що це було об'єднання людей в яких ця

свідомість вже була. Бо ті люди в яких свідомості не було, скільки дзвонили, скільки кликали на допомогу, вони казали «от почнуть стріляти, тоді і прийдемо», а почали стріляти – ніхто не прийшов. Ті хто прийшов відразу, ті прийшли. Свідомість або є, або її нема і нічого не вплине на її створення. І в кого її не було казали: «та що ви тут стоїте мерзнете? Нічого не зміниться

Модератор: Які якості має мати сучасний волонтер?

Респондент: Волонтер має мати гаряче серце, холодну голову і чисті руки», іншими відповідями пролунали «залізні нерви

Респондент: залізні нерви

Респондент: абстрагуватись від потоку бруду

Модератор: Що означають ваші такі відповіді?

Респондент: Волонтерів всі сприймають по різному. Деякі вважають, що вони повинні допомагати всім підряд і бажано в грошовому еквіваленті, а коли волонтери аналізуючи проблему з якою до них приходять людина, розуміють, що в них немає ресурсів для вирішення її питання відмовляють, то в адресу можна отримати багато «приємних» слів

Модератор: Кому саме ви допомагаєте на даний час?

Респондент: особисто моя націленість – це АТОшники, ветерани АТО, їх сім'ї, сім'ї загиблих. Та і взагалі тим, хто приймає участь в захисті України

Респондент: допомагаємо всім хто потребує, крім здорових дорослих, в яких є руки і ноги, а на роботу влаштуватись – нема. Узагальнюючи допомагаємо всім соціально незахищеним. Я не підтримую волонтерський рух, який допомагає всім підряд. Будемо реалістами...всім не допоможеш. Якщо нема роботи – йди в воєнкомат, там черги нема.

Модератор: Не почула ні слова про ВПО. Ви допомагаєте ВПО?

Респондент: якщо просять допомагаємо, а не просять – ми їх не шукаємо. ВПО нам самі допомагають роботою в організації

Респондент: В принципі дорослі здорові люди і можуть самі забезпечити собі життя, але якщо треба – то звісно допоможемо.

Модератор: Яким методом ви допомагаєте ?

Респондент: Ми допомагаємо різними методами. Ми включаємо всі види допомоги. Окрім гуманітарної допомоги ми прибираємо по місту в парках, на стадіонах, адже якщо не ми – то ніхто. Менталітет у нас такий...ледачий. Косили амброзію в громадських місцях, вийшов чоловік і попросив у нього під хатою викосити. Здоровий мужик не може в себе під хатою викосити той кущ! Всі чекають, що хтось за них зробить

Респондент: Для військових плетемо маскувальні сітки, закупаємо форму, хоч і ЗСУ забезпечує формою зараз, але вона має властивість зношуватись, закупаємо тактичне взуття, особливо багато уваги приділяємо, бо бувають замовлення на нестандартні розміри. Велику кількість домашньої консерви відправляємо. Влітку не тільки на себе закриваю огірки-помідори, а й на хлопців.

Респондент: Багато уваги приділяємо також святам, до речі. Ми вітаємо всіх з всіма святами. Навіть на Новий рік закупаємо подарунки не тільки військовим, а й їх дітям не обмежуючи по віку.

Респондент: Багато техніки відправляємо купленої на зібрані кошти. Генератори, тепловізори, бензопили, колеса для автомобілів, запчастини для ремонту автомобілів. А ще за цей період війни нашою організацією було пригнано 3 машини в зону бойових дій, а деякі люди цього не бачать...думають, що ми між собою все ділимо

Модератор: Чи знаєте ви хто такі «псевдоволонтери»?

Респондент: Пересікалась з такими особисто. Якось по вулиці йшов хлопчина з скринькою, підійшов до мене і каже: «Я ранений військовий, був в зоні АТО. Збираю гроші для своїх побратимів», а як виявилось звичайний волоцюга, який просто скористався моментом. Та якби він сказав правду, я б допомогла йому, а так...тим більше на вигляд цілком здоровий хлопчина

Респондент: Мені друг розповів,що якось відносив харчі у волонтерську організацію, а вони не соромлячись почали перед ним ділити «то тобі, то мені», а коли лишилось те, що не захотіли брати, то сказали «а це в АТО». Ось це, я вважаю, псевдоволонтери

Респондент: Була ситуація...волонтерська організація возила в зону АТО продукти харчування, одяг, ліки, а привозили боєприпаси і зброю.

Модератор: А що ви думаєте щодо того, що в квітні 2015 року сталась прикра ситуація з волонтером з однієї з уманських громадських організацій. Анжела Шульга шахрайським шляхом користуючись своїм статусом волонтера виманювала в людей гроші для оформлення документів на поїздку закордон. Свою діяльність безпосередньо проводила в приміщенні організації чим спалювала честь і Гідність своїх колег волонтерів. Зібравши певну суму зникла в невідомому напрямку. Чи вважаєте таку ситуацію рецедивною у нашому суспільстві?

Респондент: Знаю про цю ситуацію. Мій друг попався на її гачок. Моя думка, що без цього ніяк. Люди звикли жити за чужий рахунок, а тут така можливість.

Респондент: На мою думку, такі ситуації відбуваються в Україні досить часто. Тому ця ситуація може повторитись. Це залежить від того, що в людини в голові. Але якщо є показник, що довіра до волонтерів, як до інституції висока, то

можливо не у великій кількості такі ситуації трапляються або не афішуються... хто знає. А не афішуються вони того, аби не заплямувати репутацію волонтерів, бо тоді люди не зможуть довіряти волонтерським організаціям і взагалі перестануть приносити харчі, одяг і так далі, то тоді ми загнемось і нам не вистачить ресурсів, щоб продовжити допомагати.

Модератор: Чи є причинно-наслідковим зв'язком чим більше волонтерів/волонтерських організацій – тим більше «псевдоволонтерів»?

Респонденти: звісно є!

Модератор: Як ви вважаєте яким чином розвиватиметься далі волонтерство в Україні?

Респондент: Дай Бог закінчиться війна, але ми все одно будемо допомагати людям, які дійсно потребують. Ми як бджілки в камуфляжі, вже настільки об'єднались і звикли допомагати, що це стало способом життя.